KULTÚRA

ROČNÍK XVI. – č. 18 **DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY** 6. NOVEMBRA 2013

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Snímka: Evelina Petrenko

Cirkev a veda

FRANTIŠEK VNUK

Keď som čítal kontroverznú publikáciu prof. H. Künga Katolícka cirkev - Stručné dejiny, nepríjemne ma zarazili niektoré tvrdenia v 7. kapitole „Katolícka cirkev verzus modernizmus“. V nej autor obviňuje Cirkev, že od Lutherovej reformácie v 16. storočí sa stáva tyranskou inštitúciou, ktorá potláča všetko „moderné“. Vyčíta jej, že sa stavia proti pokroku, proti demokracii, potláča slobodu, prenasleduje každú odchýlku. Obeťami jej represálií sa stáva Giordano Bruno, Tommaso Campanella, Galileo Galilei. A autor svoje obvinenia zakončuje vetou: „Prírodné vedy sa z Cirkvi potichu vytratili. V nasledujúcich generáciách sa v katolíckych krajinách sotva našiel nejaký vedec.“

Udivilo ma, ako tento autor, ktorý v úvode svojej knihy vyhlasuje, že „zostáva neochvejne, ale s kritickou lojálnosťou verný svojej Cirkvi“, nekriticky preberá a opakuje falošné obvinenia, ktoré vymýšľali a rozširovali protestantskí publicisti s takou horlivosťou. Ide o obvinenie, ktoré sú vonkoncom nespravodlivé, pretože sú nepravdivé, v najlepšom prípade polopravdivé. Prof. Küng vo svojej „lojálnej kritike“ nepriná ša nič nové; skôr opakuje názory, ktoré sú veľmi podozrivo podobajú na názory protestantských militantných protivníkov katolíckej Cirkvi, ako bol Andrew D. White (1832-1918), autor dvojzväzkového diela A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom a John W. Draper (1811-1882) autor diela History of the Conflict between Religion and Science. Je pozoruhodné, že títo autori (Draper viac ako White) vedia ospravedlniť alebo úplne obísť „zločiny proti vede“ u protestantských cirkví, alebo aj u pravoslávnej cirkvi, ale o to sú tvrdší a neúprosnejší, keď ide o Katolícku cirkev, ktorá jediná je v ich očiach „veľkým nepriateľom vedy“ (the great enemy of Science). Prof. Küngovi by mali byť známe kritické výhrady, ktoré majú k týmto jednostranným názorom desiatky uznaných vedcov a historikov vedy - katolíkov i protestantov. Napríklad americký prof. John L. Heilbron, súčasne najznámejší odborník na históriu vied a vedeckého bádania a človek, ktorého nikto nemôže nazvať obhajcom katolicizmu, napísal: „Katolícka cirkev viac podporovala materiálne i spoločensky rozvoj astronómie v priebehu šiestich storočí - od konca stredoveku až po osvietenstvo - než ktorákoľvek iná, pravdepodobne viac než všetky ostatné inštitúcie.“ A poukazuje, že v 16. storočí bolo v Európe asi 60 univerzít, z ktorých drvivá väčšina vznikla na podnet, alebo s priamou podporou Cirkvi.

V tejto súvislosti sa hneď na začiatku žiada pripomenúť známu skutočnosť, že všetko nové, každá nová myšlienka, vynález, hnutie, atď. sa vždy stretáva s pochybnosťami, s opozíciou a niekedy s ráznym odporom starého, konzervatívneho a so súčasným stavom spokojného prostredia.

(Pokračovanie na 2. strane)

Blíži sa ďalšie výročie sedemnásteho novembra, symbolu pádu komunizmu a nádeje na lepší, spravodlivejší život. Od roku 1989, kedy státisíce ľudí preukázali rezervoár dobroty a lásky, ktorý pol storočia ležal ladom, prešlo už takmer štvrť storočia.

Čo sa dá o tých dňoch povedať dnes?

Bol som ich priamy účastník, rovnako ako Sviečkovej manifestácie v Bratislave o rok a pol skôr, 25. marca 1988. Už o Bratislavskom Veľkom piatku platí, že je lepšie zapáliť jedinú sviečku, ako nadávať na tmu. A vtedy ich bolo zažatých stovky! Od nich sa rozhorela nádej, že zrušenie diktatúry strany s programom popierať existenciu Boha a odstrániť kresťanstvo zo života človeka, takmer automaticky prinesie obnovu spoločnosti.

K novembru

TEODOR KRIŽKA

November 1989 bol epochálny v tom, že nikomu ani nenapadlo mstiť sa, trestať, tobôž fyzicky likvidovať protivníka, ako to bolo za revolúcií a boľševických prevratov, keď umierali státisíce a milióny nevinných ľudí, aj umelcov, kňazov a rehoľníkov. Bola to nádej a šanca, aká sa už možno nenaskytne ďalšie storočia.

Pri tejto šanci sa aj všetka nádej vyčerpáva. Popri spravodlivom procese reštitúcií cirkevného majetku ako čiastočného odškodnenia krívd, nastal totiž opak - lacný výpredaj krajiny, ktorý trvá dodnes. Každá politická garnitúra sa dostala k moci pomocou populistických hesiel šance na zmenu k lepšiemu. Nasledoval však úpadok, ospravedlňovaný všeličím - od potreby uťahovania opaskov kvôli budúcim pokoleniam až po hospodársku krízu a solidaritu s inými krajinami.

Nie som presvedčený, že zvyšovanie životnej úrovne v materiálnom zmysle je priamo úmerné zvyšovaniu vzdelanostnej, kultúrnej, mravnej a duchovnej úrovne človeka. Takmer zákonite s ním nastupuje úpadok hodnôt. Je to logický dôsledkom ilúzie, že materiálna sebestačnosť znamená koniec potreby upínať sa na pôvodcu týchto hodnôt, na Boha. Človek je skúšaný nielen chudobou, no ešte viac dostatkom, nehovoriac o bohatstve.

Tu sa všetky nádeje novembra 1989, ako sme ho zužitkovali všetci bez rozdielu, nielen vládne garnitúry, aj končia.

Popri lacnom výpredaji výrobného potenciálu nasledoval aj lacný odpredaj ďalšieho národného bohatstva - mediálneho priestoru a mravný a kultúrny krach verejnoprávnych médií. Mediálny priestor sa ocitol vo sfére záujmu nadnárodných monopolov, ktoré vnímajú jednotlivca i celé národy iba ako okamžitý zdroj kúpnej sily, nehovoriac o (anti)duchovnospoločenských koncepciách cudzích národom európskeho civilizačného priestoru, v ktorých sa s kresťanstvom vôbec neráta. Nezaujíma ich duchovno-kultúrna ekológia, ako ťažobné firmy nezaujíma ekológia životného pro-

www.kultura-fb.sk

stredia. Úspechom nie je zachovanie biodiverzity ani zvýšenie vzdelanosti a najmä upevnenie mravného stavu spoločnosti, ale premena všetkého - vzdelania, životnej energie, zdravia i sociálnych potrieb na tovar.

I Cirkev sa podľa môjho názoru vydala nie najsprávnejšou cestou. Budúcnosť ju zaiste donúti revidovať mnoho z toho, čo dnes na prvý pohľad vyzerá ako ústretovosť k človeku, ako hľadanie stratenej ovce. Stratenú ovcu nemožno nájsť a zachrániť ohlasovaním Pravdy redukovanej na schopnosť prostredia akceptovať životné hodnoty. Úlohou Cirkvi, jej najdôležitejšie poslanie je ohlasovať úplné Evanjelium, ako ho kontinuálne ohlasovala už dvetisíc rokov bez ohľadu na okolnosti a najrozličnejšie tlaky, a to aj za cenu martýria.

Zlyhali sme a zlyhávame všetci. Seba z toho nevynímam, Bože, uchovaj. Taktiež neviem viac a lepšie, ako sa usilujem vykazovať, neraz na hrane svojich síl a možností. To ma však nezbavuje povinnosti poukázať aj na zlyhanie nás všetkých, najmä na zlyhanie kresťanských politikov a celých politických strán u nás i v celej Európe, ktoré za úspech vydávajú drobné víťazstvá, nevedia však nieže zvrátiť, ale ani spomaliť ničivý tlak liberálno-ľavicových pokrokárov, ktorých programy sú deštruktívne, až satanistické nemenej, ako boli ničivé programy boľševických revolucionárov.

TEODOR KRIŽKA

Cirkev a veda

(Pokračovanie z 1. strany)

Na svete je to tak, že nové si vždy musí raziť cestu cez prekážky, prekonávať predsudky a odpor inštitúcií, ktoré sa usilujú o zachovanie status quo. A kde „staré štruktúry“ majú v rukách moc, ich zásah proti novému často vrcholí v tvrdých opatreniach a zásahoch. Robí sa to pre príčiny, ktoré z nášho hľadiska sú smiešne, hlúpe, kruté a niekedy nepochopiteľné, ale z ich subjektívneho hľadiska sú potrebné a ospravedlniteľné. A tak proti zavádzaniu novátorstva sa previnila nielen Katolícka cirkev, ale aj protestantské cirkvi (o svetských vrchnostiach ani nehovoriac). Je napríklad všeobecne známe, že k najväčším odporcom Darwinovej evolučnej teórie patria Anglikánska cirkev, menovite známy filantrop, biskup Samuel Wilberforce.

Tieto zásahy proti novému netreba schvaľovať, ani ospravedlňovať, treba im iba trošku porozumieť; vidieť ich v tých časových súradniciach okolností a spoločenského poriadku, v ktorých sa odohrávali.

Zároveň je žiaduce súčasného kritika i čitateľa upozorniť, že konflikt medzi vedou a náboženstvom je relatívne mladý jav. Pojmy „veda“ a „náboženstvo“ sa v minulosti (prakticky až do polovice 19. storočia), chápali celkom inak ako dnes. Čo my dnes voláme vedou, to sa vtedy volalo philosophia naturalis, teda štúdium prírodných javov, úzko spojené s vtedajšou kresťanskou ideológiou. Metaforicky sa táto ideologická symbióza kvalifikovala ako štúdium dvoch kníh spoločného pôvodu: kniha Božieho slova, t. j. Sväté Písmo a kniha Božieho diela, t. j. príroda. Až niekedy v 17. storočí dochádza k postupnej zmene vzťahov medzi štúdiom prírodných vied a náboženstvom. Pri tom však otcovia modernej vedy, ako bol Isaac Newton, René Descartes, Gottfried W. Leibnitz, Robert Boyle a ďalší - rovnako katolíci ako protestanti - boli vedení myšlienkou, že zákony prírody, ktoré oni svojím výskumom objavovali, sú vlastne odhaľovaním vzťahov Boha k materiálnemu svetu, ktorého On je stvoriteľom.

Postoj Cirkvi k vedeckému pokroku v post-reformačnom období nemožno zredukovať iba na prípad Galileo Galilei a Giordano Bruno. Prečo nespomenúť napríklad tú skutočnosť, že od začiatku 17. storočia sa popri univerzitách ohniskami vedy stávajú učené spoločnosti, ktoré vznikajú v katolíckom Taliansku a pri ich vzniku obyčajne stojí Cirkev, alebo jej vplyv. Prvou takouto učenou spoločnosťou bola Accademia dei Lincei, založená v Ríme v roku 1603 a ktorá pôsobí dodnes pod menom Accademia Pontificia dei nuovi lincei. Vo Florencii vznikla v roku 1657 Accademia del Cimento, vybudovaná pre vedecké skúmanie (experimenty) . Svetoznáma francúzska akadémia vied bola založená v roku 1666. Neodtajiteľné prvenstvo teda patrí katolíckym krajinám. Prvá učená spoločnosť v protestantských štátoch bola Royal Society of London, založená v Anglicku v roku 1660. A možno dodať, že aj na našom Slovensku najznámejšou učenou spoločnosťou bolo „učené tovarišstvo“, ktorého zakladateľom (v roku 1792) bol katolícky kňaz Anton Bernolák a ktorého členmi boli prevažne katolícki kňazi.

Dr. Küng nevdojak vytvára dojem, akoby vôbec nič nevedel o existencii jezuitského rádu, ktorý kládol taký veľký dôraz na vzdelanie, vedu a výchovu. V Amerike nedávno vyšlo dvojzväzkové dielo The Jesuits; Culture, Science and the Arts, 1540-1773 (Toronto 1999 a 2006). Tam sa možno dočítať, čo príslušníci jezuitskej rehole vykonali na poli vedy a kultúry od svojho schválenia pápežom Pavlom III. až do rozpustenia rehole pápežom Klementom XIV. v roku 1773. Napríklad to, že za prvých 85 rokov svojej existencie, t.j. v rozpätí rokov 1540-1625, jezuiti založili a viedli 450 vyšších škôl (collegia) a univerzít a že roku 1700 väčšina profesorov matematiky a astronómie na európskych univerzitách sa regrutovala spomedzi členov Spoločnosti Ježišovej. Aj na Slovensku Trnavská univerzita (založená v roku 1635) a Košické kolégium (1657) sú výsledkom ich práce. Jedným z najznámejších vedcov Habsburskej ríše v druhej polovici 18. storočia bol štiavnický rodák, jezuita Maximilián Hell, matematik a astronóm, po ktorom je pomenovaný aj kráter na Mesiaci.

Neobstojí teda tvrdenie, že katolícke oblasti Európy boli intelektuálnou a vedeckou púšťou, ako sa nazdáva prof. Küng. Skôr možno povedať, že v niektorých vedných disciplínach, ako bola astronómia, stáli v popredí. Reformu starého juliánskeho kalendára zaviedol pápež Gregor XIII. na základe astronomických pozorovaní a výpočtov jezuitu-astronóma Christophera Clavia (1538-1612) a boli to práve protestantské krajiny, ktoré ju odmietali prijať.

V období, keď podľa Künga sa v katolíckych krajinách sotva našiel nejaký vedec, lekársku vedu novými objavmi obohacovali na území dnešného Belgicka pôsobiaci katolíci Andreas Vesalius a Johannes Baptista van Helmont, v Taliansku Marcello Malpighi. Základy modernej geológie a paleontológie kládol Niels Stensen (1638-1686), lepšie známy pod menom ako bl. Nicolaus Steno, katolícky biskup. Atómová teória má svojho priekopníka v katolíckom kňazovi, ktorý sa volal Pierre Gassendi (1592-1655). K rozvoju astronómie významným podielom prispeli Christoph Scheiner (1573-1650), Orazio Grassi (1583-1654), Giambattista Riccioli (1598-1671). Fenomén magnetizmu študovali a vysvetľovali jezuiti Niccolo Cabeo (1586-1650) a Athanasius Kircher (1602-1680). A tak to bolo nielen v 16., ale aj v nasledujúcich storočiach. Prírodné vedy vo Francúzsku, Taliansku a v katolíckych štátoch Nemecka v ničom nezaostávali za rozvojom vedy v Anglicku, Holandsku, Škandinávii alebo v protestantských štátoch Nemecka.

Ešte veľa by sa dalo na túto tému povedať, ale nemyslím, že je to potrebné. Tieto poznámky som napísal pre vlastné uspokojenie, lebo viem, že nijaké argumenty nepresvedčia ľudí tvrdého srdca a zaujatej mienky a viem aj to, že veriaci a kultúrne rozhľadení jednotlivci nijaké ďalšie dôkazy nepotrebujú.

FRANTIŠEK VNUK

List biskupa Vojtaššáka objavený!

Niektoré závažné dokumenty majú podivuhodný osud. Pre svoju závažnosť sa občas „stratia“ alebo sú uložené tak, aby sa k nim nikto nedostal, prípadne ich objavitelia účelovo zamlčia, aby pravda nebola objasnená. Takýmto dokumentom je aj „list“ biskupa Vojtaššáka Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky. V skutočnosti to nebol list písaný biskupom, ale list s titulom - „Pamätný spis“ od nepodpísaných Židov. Spis nenašiel osobný sekretár A. Macha V. Beniak náhodne na stole (ako píše Mach), ale podľa dcéry V. Beniaka Marty Hudákovej doniesol ho zrejme do Bratislavy kňaz spišskej diecézy profesor Ladislav Hanus, ktorý navštívil jej otca v byte.[1] Preto vedel Mach od Beniaka, že ho posiela biskup Vojtaššák, ktorý ho dostal poštou z Obišoviec, a žiada rýchlu nápravu.

Keďže spis nemal žiaden sprievodný list od biskupa, aby ho Beniak mohol zaprotokolovať, urobil vrchný list s nasledovným textom: „Pamätný spis, ktorým ešte na Slovensku žijúci prenasledovaní obyvatelia židovského pôvodu - pokrstení i nepokrstení - volajú o pomoc prostredníctvom J. E. Jána Vojtaššáka, rím. kat. biskupa v Spišskom Podhradí k pravej kresťanskej cirkvi.“[2] List je opatrený originálnou obdĺžnikovitou pečiatkou farby červenej s údajmi o prijatí: „Sekretariát Ministra vnútra - Došlo: 5. III. 1943 - Číslo: 686“.

Spis má päť strojopisných strán a mal byť poslaný aj ďalším biskupom, čo však je nepravdepodobné, ale zrejme biskup Vojtaššák ich o ňom informoval, keďže už 8. marca 1943 vydali pastiersky list. Nachádza sa v archíve Ústavu pamäti národa, kde som ho objavil úplne náhodne. V iných archívoch v Bratislave sa nenachádza, čo sa dá vysvetliť tým, že veľká časť dokumentov v archíve ÚPN prišla nedávno z Prahy a medzi nimi aj tento spis.

Je pravdepodobné, že o ňom vedia aj pracovníci SAV, ktorí spis „Ján Vojtaššák, S 1410“ v bádateľni mali zapožičaný, ale mlčia, keďže ho predtým spochybňovali, lebo ho vraj nevideli, i keď dôkazy v úradných dokumentoch o jeho existencii boli.

Týmto je vyvrátené aj tvrdenie Yeshayahu A. Jelinka (izraelského vysokoškolského profesora v. v.), ktorý na medzinárodnom sympóziu v Banskej Bystrici r. 1992 vo svojom príspevku, odvolávajúc sa na publikáciu „Spiknutí proti republice“,[3] uviedol, že starosta židovskej obce Herschkowicz, ktorý sa na Vojtaššáka obrátil, „petíciu podpísal, čiže to nebolo anonymné memorandum“ a dokonca taká lož, že na základe neexistujúcej biskupovej poznámky o prešetrenie pisateľa „autor bol exportovaný do Osvienčimu s poznámkou „r. u.“, t. j. „Rückkehrunerwünscht“ - návrat nežiaduci.“[4]

Jednoznačne to vyvracajú nasledovné fakty: Po prvé, najdôležitejšia je skutočnosť, že na origináli dokumentu, ktorý sa nachádza v archíve ÚPN, nie je žiaden podpis, teda nie je to petícia a nie je tam ani poznámka. Po druhé, účelová publikácia z roku 1950 proti obžalovaným biskupom a Katolíckej cirkvi nie je spoľahlivý, pravdivý zdroj. Spochybnil ho aj sám Y. A. Jelínek, ktorý v poznámke č. 27 uviedol: „Hodnovernosť a pravdivosť tohto dokumentu treba preskúmať.“[5] Po tretie, keby pamätný spis nebol anonymný, prečo by dal Mach zisťovať cez ÚŠB pisateľa, aby si overil dôveryhodnosť obsahu? ÚŠB listom z 8. júna 1943 odpovedala, že ani hlavný rabín Armin Frieder „o spísaní pamätného spisu nemá vedomosť“[6]

Akú úlohu zohral „Pamätný spis“, objasňuje nasledovné. Valentín Beniak dal hneď čítať spis svojmu šéfovi Machovi, ktorý sa po prepustení z väzenia roku 1968 niekoľkokrát vrátil k „listu“ biskupa Vojtaššáka. V knihe zostavenej z jeho spomienok „Alexander Mach - Z ďalekých ciest“, pod titulom „Nad jedným listom biskupa Vojtaššáka“, Mach uvádza: „Začiatkom marca 1943 dostal som list od biskupa Jána Vojtaššáka. Bol to otrasný list. Pokiaľ sa pamätám, list neprišiel obvyklou cestou, nie poštou. Valentín Beniak, šéf môjho osobného sekretariátu, našiel si ho na písacom stole. Mal právo, ba i povinnosť otvárať všetky mne adresované listy. Prečítal si biskupov list a hneď prišiel s ním ku mne: Píše ti pán biskup Vojtaššák. Bolo by dobré prečítať si ho ešte pred zasadaním ministerskej rady. ...Prečítal som si list...“

Keďže účinok listu, ako píše, „bol otriasajúci“, požiadal sekretára, aby hneď zavolal nemeckého vyslanca H. E. Ludina a tlmočil mu, aby prišiel v mimoriadne neodkladnej veci. Ďalej píše: „...Znovu som čítal biskupov list... Obsah listu bol: Židia, vyvezení zo Slovenska, už nežijú. Presnejšie - už nežijú všetci. Väčšinu vyvraždili v plynových komorách. Aj ostatným hrozí smrť... Pán biskup ani len nenaznačil, odkiaľ má tie správy. Dôrazne žiadal, aby som urobil všetko, čo je v našej moci, aby sme zachránili ešte živých, zastavili vyvážanie ďalších a zistili celú pravdu o osude všetkých zo Slovenska vyvezených Židov...“ Keď prišiel Ludin, Mach požiadal Imricha Karvaša, ktorý prišiel na ministerskú radu, o tlmočenie. Vyslanca oboznámil s obsahom listu a uvádza: „Oznámil som mu, že viac ani jeden Žid (alebo ani jeden vlak) nebude vyvezený, kým nedostaneme spoľahlivé správy o osude už vyvezených Židov...“[7] Ministerstvo vnútra, aby si overilo pravdivosť spisu, požiadalo na druhý deň 6. marca 1943 Ústredňu štátnej bezpečnosti o prešetrenie pisateľa.[8] ÚŠB odpovedalo listom z 8. júna 1943[9], že ani Armin Frieder, hlavný rabín na Slovensku, „nemá vedomosť o spísaní pamätného spisu“.[9]

Mons. Viktor Trstenský, ktorý s biskupom J. Vojtaššákom udržiaval častý osobný i písomný styk, v knihe „Ďalšie bolestné výlevy duše túžiacej po pravde a spravodlivosti“ uverejnil list Redakcii PRAVDA, v ktorom protestoval proti osočeniu biskupa Vojtaššáka v ich denníku Katarínou Závackou. Cituje v ňom aj z listu biskupa Vojtaššáka z núteného pobytu v českých Senohraboch tú časť, ktorá sa týka pamätného spisu od nepodpísaných odosielateľov. Biskup píše: „Raz som dostal na svoju adresu, neviem presne v ktorom roku to bolo, nepodpísané memorandum, myslím, bolo písané aj na adresy ostatných biskupov, lebo memorandum apelovalo na predstaviteľov Katolíckej cirkvi na Slovensku. V memorande sa písalo s plačom o hrôzostrašných veciach páchaných na Židoch, o čom som ja nepočul a nemal ani poňatia. Keďže memorandum nebolo podpísané a nebol na ňom adresát, komu by bolo možné odpovedať naň, tak som memorandum, ako bolo, poslal Ministerstvu vnútra, aby ono, ak sa veci tak majú, ako sa opisujú, zakročilo na patričnom mieste a získalo nápravu. Zaslanie toho memoranda na patričné miesto malo ten účinok, že od toho dňa nebol ani jeden Žid zo Slovenska na práce do Nemecka vyvezený.“[10]

Biskup si aj po rokoch pamätal, že išlo o významný dokument, ktorý pomenoval „memorandom“ a poslal ho Ministerstvu vnútra.

Doteraz nikto „Pamätný spis“ (memorandum) nepublikoval, niektorí historici zo SAV ho preto spochybňovali a tým aj jeho účinok, aj keď sú ďalšie písomné dokumenty o jeho existencii. Keďže spis nebol doteraz publikovaný, uverejňujem ho v plnom znení v publikácii „Dr. Karol Kmeťko - Svedecká výpoveď v súdnom procese s Dr. Jozefom Tisom.“

POZNÁMKY:

1/ Kubik, Karol: Slovensko moje, Kultúra č. 23/2003, s. 4.

2/ Archív ÚPN: Dokumentace k Vojtaššákovi S - 1410/1, Pamätný spis, dok. č. 173-178.

3/.Svoboda, Alois - Tučková, Anna - Svobodová, Věra: Spiknutí proti republice, Bratislava 1950.

4/ Tóth, Dezider: Tragédia slovenských Židov - materiály z medzinárodného sympózia Banská Bystrica 25.-27. marca 1992, s. 126.

5/ Tamže, s. 134.

6 List ÚŠB - Spis Ján Vojtaššák, Štátny archív Ministerstva vnútra, Bratislava, Križkova ul.

7/ Mach, Alexander: Z ďalekých ciest *- Nad jedným listom biskupa Vojtaššáka, Matica slovenská 2008, s. 303-311.*

8/ Archív ÚPN - spis Ján Vojtaššák S - 1410, list č. 171.

9/ Štátny archív MV - ĽS Bratislava: Ján Vojtaššák spis č. 22/48.

10/ Trstenský, Viktor: Ďalšie bolestné výlevy duše túžiace po pravde a spravodlivosti, s. 120.

STANISLAV MÁJEK

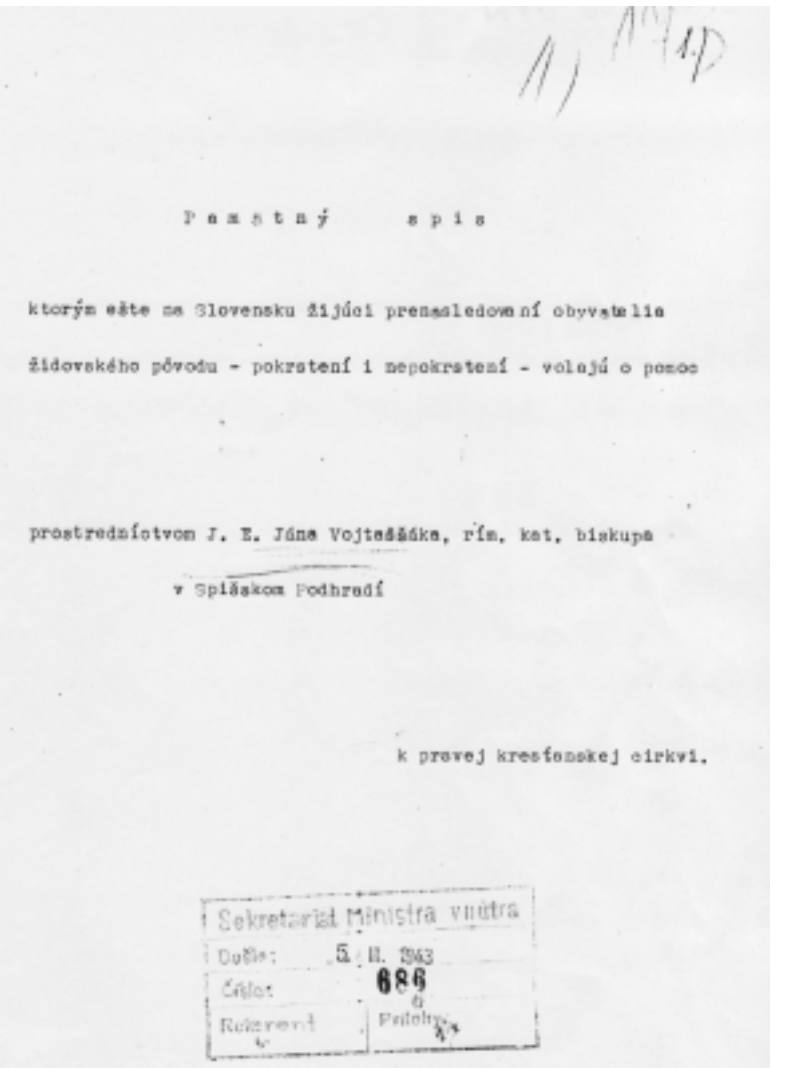

Pamätný spis

ktorým ešte na Slovensku žijúci prenasledovaní obyvatelia

židovského pôvodu - pokrstení i nepokrstení - volajú o pomoc

prostredníctvom J. E. Jána Vojtaššáka, rím. kat. biskupa

v Spišskom Podhradí

k pravej kresťanskej cirkvi.

Sekretariát Ministra vnútra
Došlo: 5. III. 1943
Číslo: 686
Referent: Prílohy:

Kaksimile listu, ktorým osobný tajomník A. Macha Valentín Beniak zaevidoval Pamätný spis židov, poslaný biskupom Jánom Vojtaššákom na Ministerstvo vnútra

V pamäti odkaz žije

Andrej Hlinka - meno, ktoré naši starí a prastarí rodičia vyslovovali s veľkou úctou, láskou a obdivom. Meno, ktoré bolo symbolom odvahy, nebojácnosti, spravodlivosti a vrúcnej lásky k národu. Ale predovšetkým k Bohu, pretože od nej sa odvíjal celý jeho život. Z hlbokej viery v Boha a z učenia Katolíckej cirkvi čerpal silu pre svoje životné poslanie na poli duchovnom i svetskom. Ako starostlivý kňaz a duchovný otec viedol a usmerňoval svojich farníkov v ich každodennom živote naplnenom chudobou a ťažkou prácou. Vedel, že slovenský národ môže povzniesť len slovenská inteligencia vzdelaná v slovenskom jazyku, ktorá, čerpajúc z odkazu svätých vierozvestcov Cyrila a Metoda, bohatou kultúrnou a historickou tradíciou začlení slovenský národ medzi starobylé európske národy.

Osobnosť Andreja Hlinku bola dlhé desaťročia zamlčiavaná, tabuizovaná, neskôr spochybňovaná a očierňovaná, ba dokonca ani v súčasnej „demokratickej“ Slovenskej republike nie je dostatočne poznaná a ctená. Tých niekoľko ulíc, námestí či parkov pomenovaných jeho menom nie je primeraným vyjadrením vďaky jeho duchovných detí za život národa...

Dom Matice slovenskej v Bratislave pod vedením riaditeľky PhDr. Daniely Suchej v nadväznosti na 1150. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda na územie našich otcov pripravil dôstojnú spomienku na 149. výročie narodenia Mons. Andreja Hlinku, tohto ich duchovného syna, horlivého katolíckeho kňaza, neúnavného a neohrozeného bojovníka za sociálnu spravodlivosť a národnú svojbytnosť Slovákov, ktorého naši starí rodičia s láskou nazvali otec národa. 25. septembra 2013 sa v Dome kultúry Ružinov v Bratislave uskutočnilo pásmo slova, hudby, dobových dokumentov a osobných svedectiev V pamäti odkaz žije, ktorým si bratislavskí matičiari i matičiari z blízkeho okolia pripomenuli silu jeho osobnosti a stále platný odkaz: za Boha život, za národ slobodu. Hlinkovou životnou cestou v intenciách citlivo a veľmi ľudsky spracovaného scenára Dr. Pavla Stanu, predsedu Hlinkovej spoločnosti, prítomných sprevádzal pán Jozef Šimonovič a svojím pôsobivým vystúpením aj folklórny súbor Liptov, ktorý si svoje umelecké meno zvolil podľa Hlinkovho milovaného kraja.

Zaplnená sála ružinovského kultúrneho domu s pohnutím sledovala úvodnú časť slávnostného programu - dobový záznam z prejavu Andreja Hlinku, v ktorom hovoril o počiatkoch svojej životnej cesty, o tom, kto a čo už v ranom veku vplývalo na formovanie jeho osobnosti. Charizma Hlinkovej osobnosti sálala z osemdesiatročného filmového dokumentu a hlboko zasiahla pozorné auditórium, ktoré si následne vypočulo básnické vyznanie vynikajúceho slovenského kresťanského básnika Valentína Beniaka Hlinka živý v umeleckom podaní pána Jozefa Šimonoviča. Potom pán Šimonovič, ktorý program sprievodným slovom nielen sprevádzal, ale v ňom aj účinkoval, privítal všetkých prítomných matičiarov i popredných predstaviteľov z orgánov miestnej samosprávy a spoločenských organizácií, osobitne za MČ Ružinov starostu Ing. Dušana Pekára, primátora Ružomberka PaedDr. Jána Pavlíka a predsedu Matice slovenskej Ing. Mariána Tkáča. V úvodnom príhovore potom krátko vyzdvihol význam Hlinkovej činnosti pre národný život: popri drobnej každodennej kňazskej, sociálnej a výchovnej práci bol jedinečným pokračovateľom najlepších tradícií slovenského národného hnutia, jeho činnosť bola taká široká a plodná, že obsiahnuť ju v jednom programe možno len veľmi fragmentálne. A tak sa celý program, popretkávaný prekrásnymi umeleckými vstupmi folklórneho súboru Liptov, niesol v duchu knižných i osobných svedectiev Hlinkových súčasníkov, dobového dokumentu či priameho svedectva ešte žijúcich pamätníkov na stretnutie s otcom národa vo svojom ranom detstve.

Kto a čo vplývalo na formovanie osobnostných vlastností Andreja Hlinku? V prvom rade to boli rodičia - otec Andrej a matka Mária, rodená Šulíková, ktorí svoje deti vychovávali v kresťanskom duchu. Najmä syn Andrej bol od detstva veľmi bystrý, šikovný a zaujímali ho mnohé otázky týkajúce sa spoločenského života. Už učiteľ černovskej jednotriedky Ján Holdoš si všimol mimoriadne nadanie malého Andreja, a tak prehovoril rodičov, aby ho poslali na ďalšie štúdiá. Spisovateľ Anton Lauček túto etapu Hlinkovho života zachytil v novele Andrej, úryvok z ktorej prečítal Jozef Šimonovič. Štúdium na ružomberskom gymnáziu zvládal s výborným prospechom a veľa času trávil u ružomberského mešťanostu, dlhoročného úradníka a ekonóma Karola Krčméryho. Uňho pozorne čítal všetky slovenské noviny, ktoré Krčméry odoberal, so záujmom sledoval debaty o literatúre, zemepise, politike, histórii, hospodárstve a začínal klásť otázky, ktoré vo vzdelanom starom pánovi Krčmérym vzbudzovali údiv a rešpekt: Prečo sa slovanské národy žijúce v Uhorsku nechajú utláčať? Prečo sa musia všetci učiť po maďarsky, hoci Maďarmi nie sú a nikdy nebudú? Dá sa proti tlaku úradov brániť? A ako? Prečo nebojujú Slováci za svoje práva, ale sa nechajú od krčmárov opíjať a rezignujú? Čo treba robiť, aby sa národ postavil na vlastné nohy a nedal si skákať po hlave? Pod múdrym a uvážlivým vedením Karola Krčméryho horkokrvný mladý gymnazista postupne miernil svoj temperament a uznal, že nesmie dávať neprajníkom zámienku na vylúčenie zo štúdia, že národu sa zíde vzdelaný kňaz, ktorý mu bude pomáhať, učiť ho, otvárať mu oči. A navyše, nechcel sklamať dôveru rodičov, ktorí doňho vkladali veľké nádeje.

Po vysvätení za kňaza v Spišskej Kapitule v r. 1889 sa po krátkom kaplánčení v Zákamennom Kline a vo Svätej Alžbete stal farárom v Troch Sliačoch, dnes Liptovských Sliačoch. Jozef Šimonovič predniesol spomienky kronikára obce Ľudovíta Ondrejku, ktorý hovoril o boji A. Hlinku s hmotnou biedou, ako zakladal prvé svojpomocné družstvá, potravné a gazdovské spolky, ktoré mali za cieľ odpomôcť od biedy, vychovávať a vzdelávať zbedačený ľud. Boj proti alkoholizmu začal najskôr organizovaním misií, aby prostredníctvom náboženskej obnovy pomohol farníkom zbaviť sa zlozvyku pitia. Založil Spolok striezlivosti, do ktorého sa zapísalo 600 farníkov. Spomenul i príklad svojho otca Juraja Ondrejku, ktorý ako člen spolku dodržal prísahu, ktorú skladal pred oltárom, a až do konca života už nevypil ani pohárik pálenky.

Známy slovenský maliar a sliačsky rodák Jozef Hanula vo svojej knihe pamätí (ukážku opäť prečítal pán Jozef Šimonovič) tiež spomína na Hlinkovo všestranné pôsobenie. Keď ho Hlinka pozval maľovať kostol, s radosťou pozvanie prijal, a pretože spočiatku býval uňho na fare, mal možnosť jeho činnosť sledovať úplne zblízka. Poučoval veriacich v kázňach, pozdvihol úroveň kostolného spevu, založil Potravný spolok, kde sa po večeroch schádzali ľudia a Hlinka s nimi viedol rozhovory, poúčal, radil, žartoval. Dokonca založil divadlo a nacvičil jednu z Urbánkových hier, ktorá mala veľký úspech.

V roku 1905 sa stal farárom v Ružomberku. Sliačania si svojho milovaného kňaza odprevadili až po ružomberskú slávobránu, ako sa patrí: jedni išli pred ním na koňoch oblečení v najhrdšom sliačanskom kroji, iní za ním pešo. Tam sa s nimi rozlúčil a podmaňujúcou rečou sa predstavil Ružomberčanom, ktorí ho s jasotom odprevadili na faru.

Ružomberské pôsobenie Andreja Hlinku zachytil jeden z jeho najbližších spolupracovníkov na sekretariáte Slovenskej ľudovej strany Július Stano. V jeho pozostalosti sa zachovalo svedectvo, ktoré prečítal pán Šimonovič. Hovorilo sa v ňom o rastúcom maďarizačnom tlaku najmä od konca 19. storočia. Štátne úrady, vojsko, školy, mestský magistrát a miestna maďarská tlač tak úspešne plnili vládne nariadenia, že Ružomberok bol označovaný za malý Debrecín, kiš Debrecen. Ružomberskí mešťania, obchodníci a remeselníci silne pociťovali maďarizačný tlak, a tak sa príchodom a účinkovaním A. Hlinku obyvateľstvo začalo výraznejšie diferencovať na tábor slovenský a tábor maďarský. Situácia sa vyhrotila černovskou tragédiou v r. 1907, kedy sa celý svet dozvedel z písania Setona-Watsona, Bjornsona, Tolstého, Denisa a iných zahraničných spisovateľov, politikov, vedcov a publicistov o krutom postavení Slovákov v Uhorsku, a Hlinka a Černová sa stali symbolom utrpenia slovenského národa. Hlinka bol však už v tom čase odsúdený za vlastizradu a biskupom Párvym suspendovaný. Keď sa v r. 1910 vrátil zo segedínskeho väzenia do Ružomberka a Párvyho suspenzácia bola Vatikánom zrušená ako neodôvodnená, Hlinka sa zmieril s biskupom Párvym a pustil sa do práce tam, kde prestal pri odchode do väzenia, veď bolo čo napravať na fare i vo verejnom živote. Pretože ako ružomberský farár bol duchovným správcom aj svojej rodnej Černovej, pričinil sa nielen o postavenie kostola v r. 1906 - 1907, ale i o zriadenie samostatnej farnosti a položenie základného kameňa novej fary 29. mája 1927, do ktorého bola vložená listina s vyjadrením vďaky Trojjedinému Bohu za splnenie ich starodávnej túžby mať vlastnú farnosť a s opísaním černovskej tragédie.

Jozef Šimonovič potom pokračoval prečítaním úvodného zápisu do prvej knihy Historia domus z 15. novembra 1929, ktorý napísal sám Andrej Hlinka:

V mene Najsvätejšej a Nerozdielnej Trojice!

Chcejúc dokázať vďaku voči môjmu rodisku Černovej, odhodlal som sa založiť mojim krajanom samostatnú faru. Viedol ma v tomto úmysle pocit hlbokej úcty a piety k hrobom mojich drahých rodičov, menovite pieta proti tým 15-tim obetiam, ktoré padli dňa 27. októbra 1907 pod guľkou četníckou pri posviacke nového kostola, mnou roku 1906 - 1907 postaveného.

Moji rodáci mi boli vždy oddaní a plnili vzorne svoje náboženské povinnosti. Veľmi dobre sa pamätám, akú obeť sme donášali, keď sme v blate, daždi, pľušti i horúčosti do kostola do Ružomberka chodievali.

Boh milostivý žehnal práce a kroky moje. Boh láskavý ma chránil od nešťastia, viedol ma po tŕnistej ceste stavu kňazského. Prestál som mnohé skúšky.

Dňa 29. júna 1929 som vystavil praesentu pre dp. Andreja Scheffera, farára na Lúčkach.

Dňa 9. novembra 1929 o 4. hodine popoludní v sobotu pred XXV. nedeľou po sv. Duchu sme nového farára slávnostne do úradu voviedli a oddali sme mu novú faru.

Fara má dneská 1.400 katolíckych duší. Má dve školy a zariadená je všetkými potrebnými vecami.

Lúčim sa s mojimi veriacimi, lúčim sa s rodným miestom, kde som od roku 1905 dňa 14. júna ako ružomberský farár účinkoval.

Z vďaky k cirkvi a národu povstala táto farnosť. Láska a oddanosť veriacich nech ju ku cti Božej a spáse mojich rodákov udržuje.

V roku 1935 sa Hlinkovým kaplánom stal Ladislav Hanus, jedna z najvýraznejších osobností slovenského náboženského a kultúrneho života, ktorý s láskavým humorom zaspomínal vo svojich pamätiach na kaplánku u starého pána, ako ho Hanus nazýval, a priblížil jeho tri najobľúbenejšie spôsoby oddychu: v prvom rade to bol preferans, ktorý najčastejšie hrával v nedeľu poobede, ba dokonca i keď dostal nejakú politickú návštevu, ministrov, predstaviteľov politických strán z Prahy alebo z Bratislavy, aj s nimi si sadol ku kartám. Veľmi rád chodil na rybačku, najviac do Revúckej doliny, ale o ryby mu vôbec nešlo. Počúval žblnkot vody, vnímal ticho a krásu liptovskej prírody. A tretím spôsobom oddychu bola Smrekovica, stála tam Andrejská chata, personál ktorej ho rád ponúkol občerstvením a starý pán ticho odpočíval a hľadel do vysokého neba.

V ďalšej časti tejto krásnej a dôstojnej spomienky na Andreja Hlinku sa publiku prostredníctvom videozáznamu prihovoril 92-ročný Černovec Pavol Brtoš, ktorý sa s otcom Hlinkom osobne dvakrát stretol, i keď len nakrátko, tieto stretnutia však v ňom zanechali nezabudnuteľný dojem.

Potom so svojím príhovorom predstúpil primátor Ružomberka Ján Pavlík, ktorý poukázal nielen na duchovné, ale i materiálne dedičstvo, ktoré Ružomberok, a tým aj celý národ činnosťou Andreja Hlinku dostali: bol iniciátorom vybudovania kultúrneho domu, zorganizoval zbierku na jeho výstavbu, zakladal banky. V historickej budove Radnice je miestnosť, kde Andrej Hlinka zomrel, pretože budova Radnice bola dlhé roky rímskokatolíckou farou. V závere zdôraznil potrebu pripomínať si osobnosť Andreja Hlinku, pretože sa celý odovzdal národu, a jeho odkaz treba svojím životom napĺňať a ďalej šíriť.

Veľmi pôsobivým bolo osobné svedectvo nestora slovenskej historiografie prof. Richarda Marsinu, ktorý sa ako pätnásťročný gymnazista zúčastnil na pohrebe Andreja Hlinku. 14. a 15.8.1938 bol v Ružomberku zlet orlov a večer sa rozniesol, že Andrej Hlinka prežíva posledné chvíle svojho života. Naozaj to bolo tak, v utorok 16.augusta 1938 odovzdal dušu svojmu Pánovi a Spasiteľovi. Mnohotisícový trúchliaci zástup s bázňou a úctou odprevádzal svojho milovaného otca, uloženého v sklenenej rakve, na posledný odpočinok a uctili si ho aj jeho politickí rivali.

Osobná výpoveď prof. Marsinu uzavrela spomienku na 149. výročie narodenia charizmatického kňaza, neúnavného a neohrozeného obrancu práva slovenského národa na sebaurčenie a na život založený na slovenských kresťanských koreňoch. Pán Jozef Šimonovič poďakoval všetkým organizátorom a účinkujúcim za dôstojnú spomienku na Andreja Hlinku a vyjadril nádej, že 150. výročie narodenia otca národa v r. 2014 bude celoštátnym a celonárodným vyjadrením vďaky za život nášho národa. Potom požiadal predsedu Matice slovenskej Ing. Mariána Tkáča o krátky záverečný príhovor. Predseda MS poukázal na celoživotné úsilie Andreja Hlinku: ako katolícky kňaz a člen výboru MS spolu s evanjelickým kňazom a spisovateľom Martinom Rázusom predstavovali zjednotenie slovenského národa a kritikou počešťovania slovenčiny sa pripravovali podmienky na úspešné zavŕšenie snahy o autonómiu. Rok 2013 je rokom výročí, ktoré majú pre život nášho národa zásadný význam: 1150. výročie príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na územie našich otcov Slovenov, 150. výročie vzniku Matice slovenskej, 170. výročie kodifikácie štúrovskej slovenčiny a 75. výročie vzniku autonómie, na oslavu ktorej pozval do Žiliny všetkých zúčastnených. Nakoniec pri príležitosti 150. výročia vzniku MS odovzdal pamätnú medailu predsedovi KDH J. Figeľovi.

Na záver folklórny súbor Liptov pod vedením Igora Litvu zaspieval obľúbenú pieseň Andreja Hlinku Červená ružička sama v poli rastie. K ich spevu sa postupne pridalo celé auditórium, ktoré takýmto spôsobom spontánne vyjadrilo svoju úctu a obdiv k otcovi nášho národa.

JANA BLUBLOVÁ

Aký by mal byť prezident SR

Pred prezidentskými voľbami v r. 1999 bol vo viacerých časopisoch publikovaný článok s názvom Aký má byť predzident SR. Odvtedy sa už opakovali voľby prezidenta a uskutočnili sa rozličné zmeny v našom verejnom a politickom živote.

Text, ktorý pôvodne (pred štrnástimi rokmi) chcel občanom SR pripomenúť, podľa akých kritérií by sme v tom čase boli mali posudzovať vhodnosť navrhovaných kandidátov na tento najdôležitejší štátnický post, nie je však ani dnes anachronický, neaktuálny. Skôr je to naopak: Po doterajších skúsenostiach z nášho vývinu, v odôvodnenom očakávaní ďalších vývinových rizík a nejasností, aký stav vznikne do prichádzajúceho dňa voľby prezidenta - kto všetko sa bude uchádzať o tento post a kto za tými ambíciami bude stáť - je skôr osobitne aktuálny. Dúfam, že podnieti naše hodnotenie, v čom a ako zodpovedá náš vývin a dnešný stav týmto kritériám a bude nás inšpirovať k zodpovedným rozhodnutiam.

Ostatný vývin svedčí, že u nás je núdza v chápaní či nechápaní významu, zmyslu a hodnoty prezidenta republiky pre náš národ a štát. Dokazujú to aj konania niektorých politických strán. To potom devalvuje aj občiansku kritickosť a objektívnosť prístupu k prezidentským voľbám, zmenšuje ich záujem o účasť na voľbe prezidenta. To sa však prejavuje aj na postoji politikov a politických strán a potom aj na výbere kandidátov na tento významný štátnický post. Pripravuje sa, ba už sa aj uskutočňuje zápas na život a na smrť o to, z ktorej politickej kolísky sa vyberie budúci prezident.

Neuskutočňuje sa však diskusia o mimoriadne dôležitých osobných kvalitách a kompetencii budúceho prezidenta, nekonfrontujú sa osobné črty a charaktery, neprerzentuje sa životný a pracovný vývin uchádzačov, neodhaľujú sa ich prednosti alebo aj eventuálne nedostatky. Neuskutočňuje sa celospoločenský čestný zápas o budúcu štátnu autoritu, o česť a silu osobnosti, ktorá môže i bude významne ovplyvňovať vývin Slovenska, Slovákov, Slovenskej republiky. Lebo o to ide.

Tí, čo tento proces teraz významne ovplyvňujú, spoliehajú sa na silu propagandy, na moc publicistiky, na vyskúšané manipulácie voličov, na možnosť využitím týchto prostriedkov presadiť čokoľvek. Potom však tí, čo nemajú prístup k nástrojom publicistiky, ktorých hlasy nemôžu verejne zaznieť, stávajú sa iba objektom manipulácie. (To, žiaľ, nie je dnes iba náš slovenský stav.)

Pokúšam sa preklenúť a prekonať tento stav takým - zaiste málo významným činom - ako je vstup do očakávanej diskusie týmto príspevkom.

Ako je známe, nemôžem sa oprieť o nijakú politickú stranu, o nijakú moc, nemôžem priamo ovplyvniť výber prezidentských kandidátov. Stačí mi však poznať stav slovenskej spoločnosti, jej dávnejší a súčasný vývin, činnosť politických strán a ich záujmy, stačí istý rozhľad po dianí vo svete, aby sa s vysokou pravdepodobnosťou dalo predvídať, ako bude prebiehať aj prichádzajúca kampaň k voľbe prezidenta. Preto pokladám za svoju mravnú povinnosť a občiansku zodpovednosť upozorniť na najväčší nedostatok začínajúcej sa volebnej kampane - na nedostatok kritérií, ktoré by umožňovali objektívne a primerane k dávnejšej, nedávnej i súčasnej slovenskej skutočnosti posudzovať kandidátov na post prezidenta Slovenskej republiky. O možnom význame a vplyve prezidenta na stav a vývin spoločnosti hovoria naše doterajšie skúsenosti.

Aký by teda mal byť budúci prezident Slovenskej republiky?

Budúci prezident by mal byť

1. mravne bezúhonná osobnosť. - Ak osobnosť, tak by to mal byť človek s čistým a príkladným ľudským profilom, s preukázaným hlbokým ponorom do filozofie života a zmyslu existencie človeka, ľudskej spoločnosti a národa. Osobnosť sa musí vyznačovať priamočiarym krokom za osobnými ideálmi a za ideálmi všeobecného dobra, a to s autoritou, ktorá vyrastá z jeho živoa a práce a stojí na celoživotnej odbornej a spoločenskej angažovanosti.

- Bezúhonnosť osobnosti je formálne preukázateľná čistým registrom trestov, neprítomnosťou väčších mravných nedostatkov, usporiadaným a príkladným osobým a rodinným životom v duchu tradičných noriem nášho národa (bez manželských a rodinných vybočení). Iba bezúhonná osobnosť je v osobe prezidenta aj mravná autorita, spoločenský príklad a je nevydierateľná a slobodná v konaní.

2. Budúci prezident by mal byť rozhľadený a širšie vzdelaný človek. S ohľadom na stav našej spoločnosti sa ako dôležitý ukazuje humanitný rozhľad, lebo podstata našej dnešnej slabosti (aj hospodárskej a vôbec materiálnej) má mravný charakter. Širšie humanitné vzdelanie je predpokladom hlbšieho chápania spoločenských dejov i všestrannejšej verejnej činnosti. Dôležitý je nielen diplom, lež aj odborná práca, verejná činnosť, významné sú v minulosti zaujaté verejné postoje k vážnym spoločenským problémom.

3. Slovensko bolo i je svojou existenčnou podmienenosťou, svojou kultúrou, svojimi tradíciami kresťanskou krajinou a neformálne kresťanstvo je neodškriepieľne zábezpekou mravnosti, poriadku a znášanlivosti. Takúto osobnú kresťanskú orientáciu - nie však iba proklamatívnu a politicky účelovú - by mal mať budúci prezident Slovenskej republiky. Preto by mal uchádzač o túto funkciu verejne deklarovať svoju konfesiu (alebo jej absenciu) a táto deklarácia by mala spočívať na verejne známych faktoch. Pretože duchovné korene Slovenska sú neodškriepiteľne kresťanské, na tomto základe by mal stáť aj prezident SR. Ak totiž sami kresťania nebudú schopní konať čestne a daklaratívne kresťansky - ak takto nebudú konať politickí predstavitelia, napr. v zmysle pápežských sociálnych encyklík - prevezmú na seba zodpovednosť za dôsledky vo vývine spoločnosti. Príklady sú vo svete mimo nás.

4.Budúci prezident by mal byť prísne nadstranícky, konfesijne a všeobecne znášanlivý, v tomto zmysle tolerantný človek. Ak prezidentský kandidát bol alebo je politicky angažovaný, mala by sa preukázať taká jeho angažovanosť, ktorá už v minulosti prekračovala hranice jednej politickej strany, mala široký, teda nadstranícky spoločenský charakter a mala črty ľudsky a sociálne citlivej angažovanosti, ale aj osobnej skromnosti a znášanlivosti. Prezident musí byť činiteľom mieru.

5. Prezident Slovenskej republiky by mal stelesňovať nezištnosť, zásadovosť

a oddanosť národu a štátu. Záruky týchto vlastností by mali byť preukázateľné jeho predchádzajúcou činnosťou, doterajším osobným nasadením v službe národu a spoločenskému dobru, jeho verejným vystupovaním, odvahou vysloviť poznanú pravdu. Oddanosť, nezištná a nepodkupná služba národu a štátu je podstatná, je to rozhodujúca črta prezidentskej činnosti. Začína sa postojom k vzniku štátu, prejavuje sa účasťou na jeho ochrane v situáciách akéhokoľvek ohrozenia.

6.Budúci prezident by mal byť charizmatický človek. Mala by z neho prirodzene

vyžarovať vnútorná sila i autorita, zápal a plné osobné nasadenie za to, čo hovorí a čo chce dosiahnuť, schopnosť príťažlivo a presvedčivo vyjadrovať myšlienky, získavať si poslucháčov hľadaním a nekompromisným obhajovaním pravdy, nespochybniteľnou zhodou myslenia, cítenia, reči a skutkov.

7.Slovenská republika potrebuje prezidenta s preukázanou schopnosťou i

programom zjednocovať ľudí, skupiny ľudí, spájať politicky roztrieštenú slovenskú spoločnosť. Na jeho kandidatúre by sa mali dohodnúť nielen politické strany, ale aj spoločenské a občianske organizácie, mal by byť od začiatku podporovaný profánnymi aj náboženskými inštitúciami, a to nazávislo od formálnych politických deklarácií, od záujmov jednej strany. Takáto zhoda je dôležitým predpokladom úspešnej prezidentskej činnosti, jeho autority, ale aj potrebnej konsolidácie štátu.

8.Prezident Slovenskej republiky by mal mať schopnosť bez tlmočníka rokovať aspoň v jednom svetovom jazyku.

9. V prítomnosti ostatných charakteristík by bola prednosťou nielen životná, ale ajistá politická skúsenosť, z nej vyplývajúca diplomatická obozretnosť, skúsenosť z činnosti v cudzom prostredí.

10. Prezident Slovenskej republiky by mal mať slovenskú národnosť, a to aj v osobnom i manželskom rodokmeni, mal by mať dobrý vzťah a cit ku krajanom, ale aj k slovenským menšinám, k ich životu a ich problémom, v širšom pohľade by to mal byť aj dobrý vzťah k slovenským susedom (Česko, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko, osobitne všetci slovanskí susedia a Slovania vôbec). Budúcnosť Slovenskej republiky ako štátu však závisí aj od postojov budúceho prezidenta k všetkým prúdom a požiadavkám, ktoré sa dotýkajú slovenskej identity a slovenských tradícií, štátnej suverenity a územnej celistvosti Slovenskej republiky. Aj tieto postoje by mali byť preukázateľné.

11.Prezident Slovenskej republiky musí mať víziu slovenskej budúcnosti. Túto víziu by mal doložiť doterajšou činnosťou a publikáciami. Predložená vízia slovenskej budúcnosti musí byť odvodená zo strategického zhodnotenia Slovenska, z domácej i medzinárodnej situácie. Musí reagovať na národné dejiny, na vývin Európy a sveta, na integračné a globalizačné prúdy, na mocenské programy a zápasy.

12.Prezidentský kandidát by mal mať bohaté životné skúsenosti, mal by mať fyzické a psychické sily na vykonávanie tejto mimoriadne náročnej a zodpovednej funkcie, mal by to byť skúsený človek v zrelom veku, s prirodzenou autoritou, s oporou aj vo vlastnej rodine.

13. Prezidentský kandidát by mal už počas kandidatúry verejne zaujímať stanoviská k aktuálnym spoločenským, politickým a iným materiálnym i nemateriálnym domácim a svetovým problémom, mal by sa zúčastňovať na diskusiách o súčasnom, minulom i predpokladanom budúcom živote občanov, mal by preukázať svoju schopnosť úspešne usmerňovať vývin spoločnosti.

Kritériá na osobu budúceho prezidenta Slovenskej republiky by sa mohli a dali ešte doplniť ďalšími vlastnosťami. Uvedené kritériá sú však rozhodujúce.

Toto by si mali veľmi dobre uvedomiť voliči, o týchto otázkach by mali seriózne diskutovať naši politici a naše politické strany, a to práve s programom zabezpečenia všeobecného dobra. Týmito myšlienkami by sa mala zaoberať aj naša mládež, najmä vysokoškolská mládež, malo by sa o nich hovoriť v našich rodinách, v slovenských inštitúciách a organizáciách, v publicistike. Mala by to byť súčasť celonárodnej „občianskej výchovy“. Ak sa o osobných predpokladoch prezidentských kandidátov nebude uvažovať, hrozí riziko manipulácie voličov egoistickými politickými rozhodnutiami, ovplyvňovaním diania finančnými skupinami, možno aj vonkajšími záujmami atď.

Od osobnosti prezidenta, od jeho autority, vzdelania a rozhľadenosti, od jeho politickej nepodkupnosti a zásadovosti, od jeho osobnej slobody a neovplyvniteľnosti subjektívnymi alebo skupinovými záujmami závisí veľmi veľa. Prezidentská autorita a moc môže podstatne ovplyvňovať stav a vývin spravovanej spoločnosti, najmä konanie vlády a parlamentu, ale aj iných celospoločensky významných inštitúcií.

Prezident musí byť nezávislá autorita.

Nasledujúca voľba prezidenta by sa nemala stať predmetom politických špekulácií a mocenských kalkulácií za chrbtom spoločnosti. Mala by jej predchádzať celonárodná diskusia - určite aj o tom, čo je v tomto dokumente.

Ábel Kráľ

Žije „Slovák“ v slovníkoch?

Čo jestvuje, má svoje pomenovanie. Tento vzťah pokladám za samozrejmý. Pre rôznosť jazykov pomenovanie tej istej veci, toho istého javu, činnosti, vlastnosti je rôzne a preto pre vzájomné dorozumenie treba si ich osvojiť. Toto osvojenie vyžaduje úsilie, čas i opakovanie.

Sme Slováci, my sami to vieme, no vedia to aj iní, poznajú slová: Slovák, Slovensko atď?

Ak sa to chceme dozvedieť, treba sa pozrieť do cudzojazyčných slovníkov a tak sa presvedčíme, aká je naša situácia.

Aby som to zistil, oboznámil som sa s viacerými dvojjazyčnými slovníkmi, vydanými v rôznych štátoch, v rôznych časoch, ktorých autormi boli jednotlivci, dvojice autorov, ale aj odborné pracovné skupiny.

Pre ilustráciu uvádzam situáciu v jednotlivých slovníkoch:

1. V roku 1923 vyšiel v Třebíči na Morave Kapesní slovník italsko - český a česko - italský, ktorého autorom bol prof. František Rusinský, v ktorom nie sú heslá: Slovák, Slovensko, slovenský ani heslo slovacco.

2. V tom istom vydavateľstve bez uvedenia roku vydania vyšiel od prof. Františka Brábeka Nový kapesní slovník maďarsko - český a česko - maďarský, v ktorom obojstranne je toto heslo: Tót - Slovák; Slovák - Tót; slovenčina - tót nyelv.

3. V rusko - francúzskom slovníku, ktorého autorom je významný jazykovedec L. V. Ščerba, vydanom Štátnym vydavateľstvom cudzojazyčných a národných slovníkov v Moskve v r. 1939 a obsahuje 90 000 slov, sú tieto heslá: slovak - Slovaque m. a slovackij - slovaque.

4. V slovníku Ferdinanda Palaziho- Novissimo dizionario della lingua italiana, 1358 strán, Miláno, Ceschina r. 1940 niet heslo: slovacco.

5. V slovníku G.M. Gattiho „Dizionario tedesco - italiano a italiano - tedesco, str. 1402, Firenze, Sansoni, 1941 XX v taliansko - nemeckej časti je: Slovacchia - die Slowakei, slovacco - slowakisch, lo slovacco - der Slovake, no v nemecko - talianskej časti nie je toto heslo.

6. V slovníku Luigi Bacci, Dizionario italiano - spagnolo a spagnolo - italiano, 820 + 850 strán, S.A.G. Barbara, Firenze 1942 - XXI nie je heslo: slovacco, eslovaco.

7. M.V. Sergijevskij vo svojom Italiano - russkom slovare, ktorý má 764 strán s 45000 slovami, OGZ, Moskva 1947 eviduje iba Slovacco - slovackij.

8. Štvorzväzkový slovník nemecko-český Jozefa Janka a Huga Siebenscheina s 3399 stranami a s 135 966 heslami, vydaný Státním nakladatelstvím pro Čechy a Moravu v Prahe v r. 1936-1948 uvádza iba heslo: slowakisch - slovenský a die slowakische Sprache - jazyk slovenský, slovenština; nie sú v ňom heslá: -r Slowake, -e Slowakei.

9. Slovník F.Krupičku a H. Procházku anglicko - český a česko - anglický so 354 a 394 stranami, vydaný v Prahe v nakladateľsve Kvasnička - Hampl r. 1946 má toto spracovanie: v anglicko - českej, časti je: slovak 1. Slovák, slovenština 2. Slovenský: Czecho - (čechoslovák) Čechoslovák. V česko - anglickej časti sú tieto heslá: Slovák, Slovensko, slovenský.

10. V spoločnom jedenástom Francúzsko - českom a v dvanástom Česko - francúzskom slovníku Vl. Bubna a O. Stehlíka v nakladateľstve Kvasnička - Hampl v Prahe bez uvedenia roka, ktorý má 400 a 396 strán, v časti francúzsko - českej niet Slovaque,

no v časti česko - francúzskej sú tieto heslá: Slovák, Slováčka - Slovaque, Slovensko - Slovaquie f., slovenský - slovaque, slovenština - slovaque m.

11. V nakladateľstve J. Lorenza v Třebiči v r. 1941 vyšiel Nový kapesní slovník nemecko - český a česko - nemecký, ktorého autormi sú J. Štěpán a A. Ambrož, kde v nemecko-českej časti niet heslo -r Slowake a česko-nemeckej časti chýba heslo Slovák, je tam iba slovenský - slovakisch (slowakisch) a slovenština f. das Slovakische.

12. Rusko - taliansky slovník, zostavený S. Gerje a N. Skorcovou vydaný v Moskve v r. 1953, obsahuje 45 000 slov, uvádza heslá: slovak - slovacco a slovackij - slovacco.

13. Španielsko - ruský slovník, ktorý zostavil kolektív autorov pod redakciou F. Keljina v štvrtom vydaní r. 1962 v Moskve má iba heslo: eslovaco vo význame: 1. adj. slovackij a 2. m. Slovak.

14. V taliansko - ruskom slovníku, ktorého autormi sú N. Skvorcova a B. Majzel, vydanom Štátnym nakladateľstvom cudzojazyčných a národných slovníkov v Moskve v r. 1963 a má 55 000 slov, niet hesla Slovak.

15. Dizionario della lingua italiana, 18. vydanie z r. 1971 vo Florencii F. le Monier, ktorý má 2712 strán a jeho autormi sú G. Derato a G. C. Oli, má heslá: slovacco a lo slovacco.

16. Russko - kitajskij slovar, ktorého autormi sú Čen Čao - Chao, A. G. Dubovskij a A. V. Kotov, vydaný v Štátnom nakladateľstve cudzojazyčných a národných slovníkov v Moskve r. 1953 uvádza heslo slovak čínskym písmom a jeho fonetické znenie: sylafakežeň a v zemepisnom dodatku heslo Slovakia - sylafake.

17. Rusko - nemecký vreckový slovník, ktorého autorom je A. B. Lochowitz a registruje 7 000 slov, ktorý vyšiel v Moskve a v Lipsku v r. 1977, uvádza tieto heslá: slovak - r Slowake, slovackij - slowakisch a heslo slovačka ž. - Slowakin f.

18. Merriam - Webster a Longman Group: The English Dictionary, ktorý má 993 strán, vydaný v Middlesex, England v r. 1985, neuvádza heslo Slovak.

19. A. S. Hornby: Oxford Advance Learner´s Dictionary, 5. vydanie Oxford University Press 1995, ktorý má 1428 strán, neuvádza heslo Slovak. Pri hesle Slavic (Slavonic) nie je uvedená slovenčina. V zemepisnej prílohe C8, Central Europe je Slovakia s mestom Bratislava a Tatry s Gerlachovským štítom 2663 m.

20. Anglicko - slovenský a slovensko - anglický vreckový slovník s 957 stranami, ktorého autorkami sú Mgr. Soňa Stušková, PhDr. Eleonóra Kubičková, Katarína Hermanová a PhDr. Dagmar Smrečinová, lektorkou Mgr. Zuzana Tanglerová a zodpovednou redaktorkou Mgr. Soňa Stušková, vydaný Slovenským pedagogickým nakladateľstvom - Mladé letá v Bratislave v r. 2006 ani v jednej verzii nemá v heslári slová: Slovák, slovenčina, Slovenka, Slovensko, slovenský.

Ako vidíme heslo Slovák, Slovensko sa vyskytujú iba sporadicky, v niektorých slovníkoch nejestvuje. Výskyt slova v slovníku závisí od rôznych okolností, no v prvom rade od spoločensko-politickej situácie, ale aj od poznania pomerov jednotlivými autormi alebo autorskými kolektívmi. Aby sa slovo dostalo do slovníka, musí byť už známe v spoločnosti. O známosť slova Slovák atď., sa musí starať slovenská spoločnosť, Slovenská republika zriaďovaním lektorátov na univerzitách v cudzine. Pozitívnym činiteľom sú aj partnerstvá stredných škôl, keď sa študenti striedavo vymieňajú a tak sa vzájomne poznávajú a uvedomujú si, že ich partneri sú hrdí na svoju vlasť, čo neraz chýba mnohým našim občanom, ba dokonca Slovenské pedagogické nakladateľstvo - Mladé letá v Bratislave vydalo v r. 2006 Anglicko - slovenský a slovensko - anglický slovník, v ktorom nie sú slová: Slovák, slovenčina, Slovensko, slovenský.

Je to iba obrovská nevedomosť ??? Kto je za to zodpovedný?

ANTON KOŠŤÁL

Václav Durych

Bič Boží alebo Čo stojí za islamským terorizmom

Nielen o umení virtuózne šušťať bankovkami s nápisom In God We Trust

Na úvod musíme uviesť, že ateizmus u kresťanov, budhistov, židov, moslimov, animistov a ktovie u koho každého ešte, je vždy do istej miery odlišný. Ateizmus absolútny v podstate ani neexistuje. Každý človek si totiž uchováva kúsok Boha v srdci.

V našich končinách je dobre známy ateizmus u kresťanov a u židov. Inak od Boha odpadajú katolíci, inak zas protestanti... Vlastne každý človek odpadá od Boha odlišným spôsobom.

ODPAD OD PROROKOVEJ VIERY

O odpade od Prorokovej viery toho veľa nevieme, ale azda by sme sa o tom mohli čosi dozvedieť od Turkov, veď „otec“ Turkov, Solúnčan Mustafa Kemal Paša, zvaný Atatürk, vyhlásil po celej svojej ríši ateizmus za zákonnú normu. Čosi podobné nariadil svojim islamským ovečkám i Enver Hodža v Albánsku. Ateizmus sa však prikázať nedá, teda ani v Turecku a ani v Albánsku nadekrétovaný ateizmus nepriniesol mnoho ovocia. Ateizmus sa rodí len v srdci, teda lepšie povedané: z najvnútornejšieho uváženia.

Z islamu sa len s nevôľou konvertuje k iným náboženstvám. V dejinách Európy sa len veľmi zriedka dozvedáme o konverzii moslimov ku kresťanstvu a rovnako skúpe sú v otázke konverzie moslimov k budhizmu alebo k hinduizmu i dejiny Ázie.

Je však pravda, že moslimovia od svojho proroka odpadajú - úplne a bez výhrad. Je to smrtonosná žeň modernej doby, keď materializmus zaplní dušu človeka až tak, že sa už do nej okrem túžby po majetku ani nič iné nevmestí. Ateizmu sa islamskí duchovní vodcovia boja viac než moru.

HLAVNÝMI NOSITEĽMI ATEIZMU V ISLAMSKÝCH KRAJINÁCH SA STALI AMERIČANIA

Je na pováženie, že hlavnými nositeľmi ateizmu v islamských krajinách sa stali Američania. A to v dobe relatívne nedávnej, keď boli na území moslimských štátov objavené netušené zásoby ropy. Američania - vlažní kresťania, ktorí ešte v dobe, keď bola ich viera hlbšie ukotvená, tlačili na svoje bankovky nápis In God We Trust - čo znamená: „Veríme v Boha“. Toto heslo zostalo nezmenené až do dnešných čias, hoci už väčšina Američanov v Boha neverí. Tí Američania, ktorí od moslimov po vojne nakupovali ropu, verili v Boha len natoľko, aby u svojich nadriadených neupadli do podozrenia, že si na Blízkom Východe plánujú zriadiť hoc i hárem.

Nechcem obviňovať strýčka Sama, že to bol on, kto spolu s „americkou kultúrou“ zavliekol do Európy ateizmus. Keby Európania neprestali lipnúť na tej kultúre, ktorá ich kedysi dávno postavila na vrchol celého sveta; amerikanizmus by sa v Európe rýchlo vstrebal tak, ako sa vstrebáva indická, japonská či čínska kultúra. Ako dlho však ešte? - Európania by chodili do USA obdivovať Yellowstonský park, Niagarské vodopády a hoci aj mrakodrapy.

Strýčkovi Samovi však nemožno uprieť, že milióny Európanov zachránil pred smrťou hladom, keď im poskytol prácu. Pomohol rozvoju vedy a techniky tak výrazne, že mu za to ešte po staročia budeme vďační. Za to, že sa z mnohých vedeckých a technických objavov stali obludnosti, ktoré pravdepodobne všetky prednosti zakryjú a snáď i znehodnotia, musíme viniť predovšetkým sami seba.

AMERIČANIA I EURÓPANIA VEDELI ŠUŠŤAŤ BANKOVKAMI

Američania i Európania, ktorí sa s „americkou kultúrou“ stotožnili, samozrejme, nekonali v islamských krajinách žiadnu ideologickú diverziu. Nikomu nič nevnucovali. Len virtuózne ovládali umenie šušťať bankovkami s mottom In God We Trust. A pretože za tieto papieriky si moslimovia mohli dopriať Allahov raj už na tejto zemi - ani čo by ich k sľúbeným slastiam musela najprv priniesť nepohodlná a spravidla i bolestná smrť - čoskoro sa pre nich stali tieto papieriky modlou bez akejkoľvek konkurencie. Až na druhom mieste ich záujmov stál islam so všetkou svojou lahodnosťou.

Ale to je už kačiatok konca islamu. Na rozdiel od našich duchovných predstaviteľov začalo islamské duchovenstvo biť na poplach. Bolo im to však málo platné. Tým, ktorí ropu vlastnili a vedeli s ňou manipulovať, t.j. nachádzať, ťažiť, transportovať a predávať, nemali imámovia čo ponúknuť ako protihodnotu. Ich varovanie počul len prostý ľud, ktorý sa na sľubovaný Alahov raj mohol len tešiť.

Ťažko sa dá chápať, akú kartovú hru hrá s ľudstvom ten, čo nechce byť menovaný a ktorý karty dokáže poriadne zamiešať. Zdalo by sa totiž, že proti západnému materializmu vystúpi jednotne moslimský proletariát ako naozajstná záštita islamu. Nestalo sa tak. Ľudu je dnes „americká“ a aj „európska“ kultúra viac menej ľahostajná. Jeho úhlavnými nepriateľmi sa stali najväčší boháči, ktorým prichádza zo Západu najväčší zisk. Nie sú to však hocakí nepriatelia. Z týchto boháčov sa regrutujú teroristi či aspoň sponzori teroristov, čo sa bez hanby dovolávajú pomoci všetkých anjelov islamského neba v boji proti „americkej kultúre“, ktorú predstavuje v súčasnosti vlastne už celá euro-americká civilizácia. Tú potom považujú za satanskú! A podľa toho s ňou hodlajú i bojovať.

BOJOVAŤ SO SATANIZMOM NIE JE VÔBEC ĽAHKÉ

Bojovať so satanizmom nie je vôbec jednoduché a my katolíci dobre vieme - a nik nás o tom ani nemusí presviedčať, že tento boj čaká ľudstvo v nezmenšenej prudkosti až do konca časov. Až v Posledný deň bude tento zápas dobojovaný a víťazom nebude „človek“, ale Syn Človeka.

Duchovní strážcovia islamu touto istotou vyzbrojení nie sú, a tak zatiaľ len z plného hrdla hromžia na „veľkého Satana“ a jeho družinu. Pri moslimoch je však nutné uznať, že z čias stredoveku si aspoň sčasti zachovali bojovnosť a ich strach zo smrti je úmerný strachu z iných strastí, ktoré človeka sprevádzajú po celý život. Práve preto je islamský terorizmus taký nebezpečný. Cena vlastného života je pre niektorých moslimov len celkom relatívna.

Kde sa však berie túžba moslimov po „konečnom riešení“ problému, ako naložiť s neveriacimi - t. j. po džiháde? Zanechal im túto túžbu ich zakladateľ a prorok Mohamed, alebo sú to len výklady krvilačných imámov? Výklad Koránu je mnohoznačný. Korán je obrovskou básňou hýriacou metaforami, ktoré Európan vie len ťažko dešifrovať, ale podstate nemôže rozumieť (či práve nerozumieť) každý. Autentická verzia Koránu existuje len v starej arabčine, ktorá je vraj najkrajším jazykom na svete, no v praxi jej rozumie len málokto. V žiadnom prípade však z Koránu jednoznačne nevyplýva, či proti „neveriacim“ bojovať so zbraňou v ruke, či nie.

Nie sme dostatočne vďační za zrozumiteľnosť Evanjelií, hoci Sväté Písmo si od nás mnohokrát vyžaduje tú najtvrdšiu rehoľu.

DOPADNE TO SNAMI LEPŠIE?

Iste by sa v súčasnosti ľahko rozhorel džihád, ktorý by dokázal zalomcovať celým svetom. Veď moslimov je celá miliarda! Všetci moslimovia však, našťastie, nie sú veriacimi moslimami a tí veriaci zas nie sú jednotní. Nesvornosť je síce všeobecným znakom všetkých bytostí, pre moslimov je však príznačná. A tak sa nedá čudovať, že sa utvárajú aj veľmi nesvorné skupiny tvrdého radikalizmu a nedivil by som sa, keby si tieto skupiny robili prieky. Všetky síce bojujú proti Veľkému Satanovi, nijak však neopovrhujú Satanovými vynálezmi - najmodernejšími zbraňami či najmodernejšími telekomunikačnými prostriedkami. A na to sú potrebné ony Diablove ceduľky s nápisom In God We Trust.

Ten, „ktorý nechce byť menovaný“, nechce byť menovaný naozaj. To však moslimskí teroristi nevedia a svojho smrteľne nebezpečného nepriateľa dráždia až do zbesnenia. Nedopadne to s nimi dobre!

To však my, ľudia múdri a predvídaví, ani náhodu nepoukazujeme na toho, „kto nechce byť menovaný“. Veď vraj ani neexistuje! Prečo sa vracať do stredoveku?

Dopadneme však preto lepšie?

Z češtiny preložila
Katarína Džunková

VÁCLAV DURYCH (1930-2011)
bol český katolícky novinár,
publicista a spisovateľ,
syn a strážca diela
Jaroslava Durycha

Vrchný veliteľ spojených kresťanských vojsk, kráľ Ján III. Sobieski.

Vojvoda Karol V. Lotrinský, vrchný veliteľ cisárskych vojsk. Podieľal sa na víťazstve nad Turkami pri Viedni. Oslobodil Ostrihom a Nové Zámky, dobyl Budín a porazil Turkov pri Moháči

EMIL VONTORČÍK

Bitka pri Viedni

Tristotridsiate výročie prelomovej bitky pri Osmanmi obľahnutej Viedni roku 1683 sa aj v tomto roku pripomína v strednej Európe veľkofilmom v poľsko-talianskej koprodukcii, ktorý mal premiéru v Národnom divadle vo Varšave 9. decembra koncom roka 2012. Pravda, nie v Slovenskej republike, aspoň neviem, že by sa takýto film distribuoval do našich kín.

Nech je akokoľvek, jedno je potešiteľné, že tento film sa natočil v Poľsku, pretože nikde inde by nedostal tú správnu dobovú esenciu a príchuť v súčasnej sekularizovanej západnej Európe. Tam by z neho odstránili podstatné, čo charakterizovalo toto historické meranie síl dvoch armád pod zástavami kríža a polmesiaca, jedinečné v doterajších európskych dejinách - náboženský aspekt, oduševnenie nielen poľských, ale aj cisárskych a ríšskych nemeckých vojsk bez ohľadu na to, akého kresťanského vierovyznania boli. Vedomie, že ide o zrážku dvoch civilizácií, z ktorých islamská chce dobytím Viedne, hlavného mesta katolíckych Habsburgovcov, rozšíriť svoj vplyv na celú Európu, spájalo všetkých bojovníkov neochvejnou dôverou vo víťazstvo kríža nad polmesiacom.

Tento film aspoň čiastočne otupí vplyv tureckého televízneho seriálu „Sultán“, ktorým sa cez mediálnu sféru pokúšajú vymazať u stredoeurópskych národov pravdivé historické vedomie o tureckých nájazdníkoch a o tragických dôsledkoch ich výbojov na Balkáne a v strednej Európe ako aj oslabiť podozrievavosť a ostražitosť balkánskych a stredoeurópskych národov, ktoré skúsili dôsledky tureckej okupácie a najmä dôsledky koristníckych vojen, lúpežných vpádov tureckých nájazdníkov a ich spojencov, žiaľ, i z radov maďarských magnátov v protihabsburských povstaniach, ale predovšetkým krymských Tatárov do našich krajín.

V intelektuálnej sfére stredoeurópskych národov je toto výročie príležitosťou na to, aby sme oživili niektoré, troma storočiami vybledlnuté alebo cieľavedome zastierané historické udalosti a dali im pôvodný a pravdivý výklad, a tak poukázali na ďalekosiahle dôsledky, aké malo víťazstvo kresťanských vojsk pri Viedni pre rozmach habsburského mocnárstva ako aj pre rozvoj európskej civilizácie a jej vplyv na všetky kontinenty. Sú dnes medzi historikmi i takí, čo túto bitku považujú za historický medzník určujúci oneskorený vstup našich krajín do novoveku. Práve toto je podstatný dôvod, prečo aj po troch storočiach v historickej pamäti stredoeurópskych národov, najmä tých, čo žili vtedy v rámci Rakúskeho impéria, stále žije a znovu a znovu sa obnovuje a pripomína turecké panstvo nielen cez historiografiu, ale i cez folklór, kultúru a umenie, a najmä literatúru dotknutých národov.

Ak dnes vyzdvihujeme pozitívne dôsledky víťazstva spojeneckých kresťanských vojsk nad najväčšou osmanskou armádou, akú sa im podarilo v 17. storočí priviesť na bojové pole do stredu Európy, rovnako nás i dnes vzrušuje a zároveň aj desí predstava, čo by sa stalo, keby kresťanskí spojenci boli utrpeli porážku? Obľahnutú a so zvyškom obrancov dokonávajúcu Viedeň by čakal ten istý osud, ako v roku 1453 Konštantinopol: stala by sa korisťou zdivočených dobyvateľov, domáce obyvateľstvo, pokiaľ by nejaké ostalo nažive a bolo ušetrené, bolo by odvlečené do otroctva a nesmierne poklady európskej kultúry by sa stali korisťou dobyvateľov, alebo by sa navždy zničili. Veď len príchodom osmanskej armády a jej spojencov, najmä Tatárov a tekeliovcov, bolo napr. obyvateľstvo Hainburgu a desiatok dedín a mestečiek na ceste k Viedni a v okolí Viedenského lesa vypálených a obyvateľstvo Tatármi a Turkami vyvraždené a čo mladšie, zasa vzaté do nevôle ako vojnová korisť.

(Žiaľ, po porážke Osmanov a pri ústupe tureckej armády k Rábu tiež vo veľkej časti povraždených).

Po dobytí Konštantinopola v roku 1453 Osmanská ríša prevzala následníctvo Byzantskej ríše a odvtedy žiaden z nástupcov Mehmeda II. nemohol sa zmieriť s tým, že sa habsburský cisár vo Viedni vydáva za cisára Svätej rímskej ríše. Preto táto bitka bola naozaj vrcholným okamihom súperenia dvoch dedičov Rímskej ríše. Stretnutie kresťanského kríža a islamského polmesiaca v roku 1683 pri obľahnutej Viedni bol jedným z vrcholných dejinných okamihov i pre kresťanskú Európu - Európu rozhádanú a oslabenú bratovražednými náboženskými vojnami (Tridsaťročná vojna) a sčasti aj ľahostajne sa prizerajúcu z mnohých svojich kútov (napr. Francúzsko) na víťazný prienik islamu do jej stredu a srdca.

Porážka spojených kresťanských vojsk pri Viedni a ovládnutie mesta Osmanskou ríšou mohlo totiž natrvalo zmeniť politickú tvár Európy, a naisto i jej kresťanský charakter. Vtedajšia Európa akoby sa už zmierila s tým, že od osudnej bitky v roku 1526, keď osmanský sultán Sulejman I. „na hlavu“ porazil sebavedomé, ale slabé uhorské vojsko pri Moháči, dolné Uhorsko (terajšie Maďarsko) vlastne prestalo existovať a stalo sa administratívnou súčasťou Osmanskej ríše ako Budínsky ejálet (pašalík). Tento stav trval počas života ôsmych generácií až do roku 1686, keď cisárske a spojenecké ríšske nemecké vojská dobyli Budín. Horné Uhorsko (Slovensko) tvorilo spolu s územím na rozhraní dolného Uhorska a Rakúska (povodie rieky Ráby a Rabce) spolu so severnou časťou Chorvátska jadro Kráľovského Uhorska. Mimochodom, bolo to aj veľké rudné bohatstvo a ťažba farebných kovov na Slovensku, ktoré prispeli Habsburgovcom k tomu, že mohli takmer po dve storočia aj pri sústavnom vnútornom oslabovaní ríše a bojoch na dvoch frontoch (proti „najkresťanskejšiemu“ kráľovi Ľudovítovi XIV.!) odolávať permanentnému tlaku Osmanov na svoju ríšu a Európu. A tak po vyše 150-ročnej okupácii Uhorska o ďalšom osude strednej Európy i balkánskych národov malo sa znovu rozhodnúť, tentoraz tu, v strednej Európe, v bitke pri Turkami obľahnutej Viedni, keď pád mesta do rúk Osmanov stal sa už len otázkou hodín.

Hlavní kresťanskí aktéri rozhodujúceho stretu dvoch civilizácií na bojovom poli pri Viedni pred troma storočiami boli si vedomí vážnosti situácie a zodpovednosti európskych národov za svoj osud. Hoci protikresťanské sily v súčasnosti nedovolili v Ústave Európskej únie zakotviť kresťanský charakter nášho kontinentu, predsa zostáva nespochybniteľnou pravda, že Európa sa stala kolískou západnej civilizácie prostredníctvom kresťanského duchovného základu, že je tým, čím je v dejinách ľudského spoločenstva len vďaka kresťanstvu. Naše morálne princípy sú postavené na Desatore a na Kristovom prikázaní lásky. Táto skutočnosť sa naplno odrážala aj v konfrontácii kresťanstva a islamu v dlhodobom spolunažívaní dvoch susediacich vtedajších európskych veľmocí: Habsburského cisárstva a Osmanskej ríše, rozprestierajúcej sa na troch kontinentoch.

Na prvom mieste v dlhodobom časovom horizonte si to uvedomoval pápež Innocent XI., hlava Katolíckej cirkvi. Tak ako jeho

*Blahoslavený Marek z Aviana (*Marco d' Aviano) *pred bitkou pri Viedni. S krížom v ruke, pozdvihnutým vysoko nad hlavu, prechádza pomedzi vojakov, stojí na vyvýšenom mieste, aby mohli lepšie vidieť znamenie Kristovho víťazstva a dodáva im vieru, opakujúc slová, ktoré sa používajú aj pri exorcizme: ECCE CRUX DOMINI FUGITE PARTES ADVERSAE! AJHĽA, KRÍŽ PÁNA, UTEKAJTE, NEPRIATELIA!*

predchodcovia, aj on videl v plnom rozsahu a so všetkými dôsledkami hroziace nebezpečenstvo zo strany výbojných osmanských Turkov. Bolo to i tým, že zamlada sám bojoval proti Turkom a neskôr sa prostredníctvom svojich legátov ako na cisárskomdvore vo Viedni, tak aj na kráľovskom dvore vo Varšave osobne angažoval za uzavretie „Svätej ligy“ proti tureckým výbojom. Jeho neúnavné úsilie bolo korunované úspechom, keď 31. marca 1683 bola vo Varšave uzavretá rakúsko-poľská protiturecká obranná zmluva, a to i proti vôli tradičného spojenca, akým bolo pre Poľsko Francúzsko. Zmluva zaväzovala cisára v čase vojny postaviť 60-tisícovú armádu a Poľsko 40-tisícovú armádu. Zmluva ďalej zaväzovala obe strany v prípade obliehania Krakova alebo Viedne prísť s armádou na pomoc obľahnutému mestu. V takom prípade vrchné velenie pripadlo tomu vladárovi, ktorý bol prítomný v tábore. Dokladom toho, že poľské rytierstvo súhlasilo s touto zmluvou, bolo jej schválenie v poľskom parlamente, nazvanom Sejm, už 17. apríla 1683 a Senát ihneď upovedomil o tom pápeža Innocenta XI. Nikto však vtedy nepredpokladal, že k naplneniu zmluvy príde už o niekoľko mesiacov. V deň podpísania zmluvy sa totiž pohol veľký vezír Kara Mustafa s obrovskou armádou z Adrianopola na sever, aby pokoril Viedeň.

Na druhom mieste to bol Leopold I., rakúsky cisár a hlava Svätej rímskej ríše, ktorý pokračujúc v diele svojich predchodcov, habsburských katolíckych panovníkov, videl v plnej nahote nebezpečenstvo, ktoré hrozilo nielen Rakúsku, ale celej Európe. Na jednej strane musel čeliť Francúzsku a jeho veľmocenským ašpiráciám a tlakom na nemecké kniežatstvá a na druhej strane musel čeliť smrteľnému nebezpečenstvu zo strany francúzskeho spojenca - Osmanskej ríše.

Práve v zápase s osmanskými Turkami sa v celom rozsahu prejavovala rozdielnosť ideovej podstaty oboch monoteistických náboženstiev v antropologickej oblasti. Zatiaľ čo kresťanská antropológia vo všetkých formách spoločenského života a spolunažívania s inovercami, teda aj vo vojnách, rešpektovala dôstojnosť človeka ako Božieho stvorenia, ktorú človeku nemôže nikto z ľudí odobrať, islam - „proklamovaný“ ako náboženstvo pokoja - v zápase s tzv. neveriacimi zásadu „pokoja“ uplatňoval len do tej miery, pokiaľ sa inoverci nepodrobili „pravoverným“ a nevydali sa na milosť a nemilosť dobyvateľovi. Ináč boli braní ako vec, predmet obchodu, prípadne výmeny na trhoch (otroci), a použitia - v háremoch (mladé ženy), v armáde (chlapci, vychovaní za fanatických islamských bojovníkov - janičiarov). A v tomto zmysle, bohužiaľ, sa najmä vo vojne zaobchádzalo s nepriateľmi nielen na bojiskách, ale aj v podrobených krajinách, s ktorými bola ríša vo vojnovom stave. Na druhej strane treba priznať, že v osmanskom panstve po začlenení dobytého územia do svojej správy prejavovali osmanskí Turci a ich administratíva veľkú mieru náboženskej tolerancie za predpokladu, že inoverci si plnili svoje daňové povinnosti, odvádzali dávky vo forme naturálií alebo v peňažných dávkach, ako i vo forme tzv. dane z krvi (po turecky devširme), a to odovzdávaním vlastných detí pre armádu osmanských janičiarov.

Cisár Leopold I. v tejto atmosfére zápasu s islamskými Turkami vyrastal, a preto v najväčšom ohrození Viedne i ríše musel operatívne pôsobiť a ovplyvňovať vývoj udalostí. V politickej oblasti bolo veľkým úspechom nadviazanie spojenectva Rakúska s Poľskom, ktoré inak dovtedy a o storočie neskôr prehliadali. V praktickom každodennom výkone moci bola tomuto hlboko nábožensky založenému panovníkovi oporou „sivá eminencia“ viedenského dvora, cisárov dôverný radca Otec Marko, pochádzajúci z Aviana (Marco d' Aviano). Jeho rady a skúsenosti boli v čase vojny veľmi cenné a významné, pretože bol najbližším cisárovým dôverníkom a mal veľký vplyv na jeho rozhodnutia až do svojej smrti v roku 1699. Skôr než sa stal skromným kapucínom, chcel už ako šestnásťročný bojovať s Turkami a stať sa mučeníkom v zápase s islamom. On, Otec Marko, nadránom 12. septembra 1683, v deň rozhodujúcej bitky, slúžil omšu vo vypálenom kamaldulskom kláštore na Kahlenbergu a miništroval mu sám vrchný veliteľ spojeneckých kresťanských vojsk, kráľ Ján III. Sobiesky. Marko Aviano sa vyznačoval veľkou odvahou a s krížom v ruke povzbudzoval útočiacich vojakov v bitke pri Viedni v roku 1683, podobne ako neskôr pri dobíjaní Budína v roku 1686.

Pamätná tabuľa pripomínajúca víťazstvo v bitke pri Viedni umiestnená na priečelí kostola Panny Márie Snežnej v Bratislave

Dole podobizeň „Záchrancu Viedne“ arcibiskupa Juraja Pohronca zo Slepčian

V súvislosti s viedenským cisárskym dvorom nemôžeme obísť ani veľkú postavu európskych dejín 17. storočia, nášho rodáka, nitrianskeho biskupa, neskôr ostrihomského arcibiskupa so sídlom v Trnave, primasa a palatína Uhorska, diplomata a výtvarníka (medirytec a portrétista) - Juraja Pohronca zo Slepčian pri Nitre. Vo svojej dobe patril k najmocnejším mužom nielen v Uhorsku, ale v celom habsburskom mocnárstve. Jeho podrobný životopis a zhodnotenie jeho historického prínosu pre habsburské cisárstvo i pre celú strednú Európu nie je dodnes spracované slovenskou historiografiou. Preto ešte nie je pevne zakotvený v historickom vedomí nášho národa a málokto u nás vie, že jeho život je priam rozprávkovým príbehom chlapca, ktorý na vlastné oči videl, ako mu Turci v rodisku na lúke pri pasení oviec šabľami zabili oboch rodičov. Potom sa ako sirota pretĺkal životom u bohatých príbuzných a po ich smrti sa stal aj on pastierom, až si ho pri svojej návšteve Slepčian arcibiskup Peter Pázmaň povšimol, keď tento dospievajúci chlapec kreslil jeho kočiar do piesku. Oslovil ho a v rozhovore zistil, že je veľmi bystrý, a tak sa ho ujal a dal ho vyškoliť. S podporou Petra Pázmaňa získal Juraj Pohronec vynikajúce vzdelanie v Ríme a pre svoje nadanie a pracovitosť rýchlo postupoval v cirkevnej kariére.

Jeho nadanie sa však mohlo naplno rozvinúť až vo vysokých cirkevných a štátnických funkciách. V roku 1648 ho menovali za nitrianskeho biskupa.

V roku 1666 sa stal ostrihomským arcibiskupom a o rok neskôr námestníkom kráľa (palatínom) a kancelárom. V službách Viedenského dvora plnil významné diplomatické poslania, najmä v rokovaní s Istanbulom (1641 a 1643). Juraj Pohronec Slepčiansky v roku 1644 ako cisárov splnomocnenec ešte dvakrát navštívil budínskeho pašu, dvakrát Sedmohradsko a raz Poľsko. Spolu s pápežom Innocentom XI. sa zaslúžil o vytvorenie protitureckej koalície a o konečnú porážku Turkov pri Viedni. V rámci príprav na boj s Turkami vtedy už deväťdesiatročný arcibis-

Bojisko, ako vyzerá v súčasnosti

kup Juraj Slepčiansky 6. mája 1683 sprevádzal cisára pri jeho návšteve Bratislavy. Zúčastnil sa na veľkej prehliadke cisárskych vojsk pod velením Karola Lotrinského na pravom brehu Dunaja. Osobne celebroval poľnú bohoslužbu, dal vojsku požehnanie a odporúčal ho do ochrany Panny Márie. Nechal rozdeliť vojakom pripravené medailóniky Panny Márie, ktorej ctiteľom bol po celý život podobne, ako aj poľský kráľ Ján III. Sobieski. Ako staručký hodnostár opustil Viedeň pred príchodom tureckých vojsk a uchýlil sa do Brna, na Moravu, a odtiaľ sledoval vývoj udalostí. Avšak pre zabezpečenie obrany Viedne zanechal v hotovosti a v drahých kovoch (liturgické predmety) sumu 500 000 zlatých a potraviny zo svojich moravských majetkov. Ako neurodzený Slovák nebol obľúbený u maďarskej šľachty. Jeho životným zadosťučinením bolo, že sa dožil porážky najväčšej osmanskej armády a oslobodenia Viedne i jeho biskupského sídla - Ostrihomu, v ktorom nikdy nepôsobil a do ktorého sa vrátil po rokoch až jeden z jeho nástupcov, a to roku 1819 arcibiskup Alexander Rudnay, tiež Slovák. Arcibiskup Juraj Pohronec, kardinál in pectore, zomrel vo svojom moravskom sídle v Letoviciach v roku 1685 ako 92-ročný a pochovaný je v rakúskom Mariazelli, v kaplnke, ktorú si dal vopred postaviť s epitafom, ktorý dal napísať na mramorovú tabuľu rok pred svojou smrťou.

Popri pápežovi Innocentovi XI. a rakúskom cisárovi Leopoldovi I. treťou a kľúčovou postavou kresťanského víťazstva nad osmanskou armádou a oslobodenia Viedne je poľský kráľ Ján III. Sobieski. Ten sa na svojej ceste z Varšavy do Krakova a potom cez Sliezsko a Moravu k Viedni modlil za víťazstvo: v Čenstochovej, na Jasnej Hore, v Piekarach, na Hornom Sliezsku, v Krakove, a to v Kostole Panny Márie, ako i na Piasku. Na Sviatok Nanebovzatia Panny Márie, 15. augusta, sa vydal z Krakova, aby sa pripojil k armáde, ktorá už bola na pochode pod velením hejtmanov: Sienawského a Jablonowského iba s 27-tisícovým vojskom poľskej koruny, bez Litovcov, len aby vyhovel naliehavej žiadosti Leopolda I. urýchliť presun vojska na pomoc Viedni (Litovská armáda prišla na Slovensko až po bitke). Na svojej ceste k Tullnu, kde bolo zhromaždisko kresťanských vojsk, sa Ján III. Sobieski zastavil v Olomouci a v Brne a zúčastnil sa tam na bohoslužbách.

Ako sme už spomenuli vyššie, nadránom 12. septembra 1683, pred historickou bitkou, sa slúžila na vrchu Kahlenberg sv. omša, na ktorej sa zúčastnil so svojím sprievodom a prijal eucharistiu aj so svojím synom Jakubom. Pod jeho velením v úzkej súčinnosti s cisárskymi a ríšskymi nemeckými vojskami spojená kresťanská armáda spôsobila tureckej armáde a jej spojencom, vrátane Imricha Tekeliho, drvivú porážku a 9. októbra opätovne porazila tureckú armádu pri Parkane (vtedajšom Štúrove) a dobyla Ostrihom. Bol to začiatok konca tureckého panstva v strednej Európe.

Na druhý deň po víťaznej bitke po triumfálnom vstupe do Viedne a privítaní nadšenými obrancami sa zastavil poľský kráľ v dvoch kostoloch, aby sa poďakoval Bohu za víťazstvo. Pápežovi Innocentovi XI. poslal list so svojou povestnou parafrázou Cézarovho výroku v kresťanskom duchu: Venimus, vidimus, Deus vicit! (Prišli sme, videli sme, Boh zvíťazil!) Tieto Sobieskeho slová majú svoje plné opodstatnenie. Po tri storočia sa uchováva v Poľsku pamiatka na toto slávne víťazstvo v ľudovej tradícii, v miestnej cirkvi a najmä v historiografii, v umení a v literatúre. Na čiernom mramore schodov k tabernákulu v Kostole Panny Márie v Krakove je toto slávne víťazstvo za pomoci Matky Božej zaznamenané v latinských nápisoch. Jeden z nich hlása:

„V najväčšom ohrození kresťanského sveta, keď do tejto preslávnej veľkej Baziliky Matky Božej v čase štyridsaťhodinovej pobožnosti odobrala sa z katedrálneho kostola procesia s Najsvätejšou Sviatosťou, v ten istý deň, t. j. 12. septembra R. P. 1683, Najjasnejší Ján III., poľský kráľ, zvíťazil nad ohromným tureckým vojskom v Rakúsku a s pomocou Najsvätejšej Panny oslobodil obliehanú Viedeň.“

Tento zápis potvrdzuje to, čo uchováva i poľská cirkevná tradícia a história: Na správu od kráľovského manžela kráľovnej Marišenke, ktorú od Viedne priniesol kuriér a ktorá ako blesk obehla mesto Krakov, obyvateľstvo odchádzalo z domov a zapĺňalo kostoly. Postiac sa o chlebe a vode, zotrvávalo v modlitbe. Za víťazstvo svojho kráľa sa modlilo celé Poľsko. V Krakovskej diecéze bola vyhlásená 40-hodinová pobožnosť, ktorá sa vlastne končila 12. septembra večer. Popoludní vyšla procesia s Najsvätejšou Sviatosťou z Wawełskej katedrály cez mesto na Rínok (Rynek) do Kostola Panny Márie (Kosciól Mariacki). Procesia na čele s pápežským nunciom, kráľovnou, biskupmi, senátormi, sprevádzanými nespočetnými zástupmi obyvateľstva sa v Kostole Panny Márie zakončila o 7. hodine večer, v čase, keď sa zavŕšilo víťazstvo spojencov útokom poľskej a spojeneckej jazdy na turecký tábor.

Pápež Innocent XI. vysoko ocenil prínos poľského kráľa Jána III. Sobieskeho k obrane kresťanskej Európy na tajnom konzistóriu 27. septembra a na pamiatku historického víťazstva kresťanských vojsk pri Viedni dal postaviť ako exvoto, pamätný dar, kostolík nesúci meno Panny Márie na Trajánovom fóre v Ríme. Ustanovil tiež (aj v breviári, aj v misáli) osobitný sviatok na počesť krstného mena Panny Márie - na 12. septembra.

Na záver sa nevdojak vynára otázka: Čo nám, slovenskému národu vlastne prinieslo vyše stopäťdesiatročné susedstvo Kráľovského Uhorska, a teda i Slovenska, s Osmanskou ríšou okrem všetkých tých tureckých vojen a protihabsburských povstaní maďarských magnátov a sedmohradských kniežat, ktoré sa okrem jedného prípadu všetky odohrávali na našom území? Čo teda slovenskému národu prinieslo ono slávne víťazstvo kresťanských vojsk nad najväčšou tureckou armádou pri obliehanej Viedni? Aký to malo konkrétny význam pre náš národ? Aký to všetko malo dopad na náš budúci vývoj?

Doteraz nám nedala slovenská historiografia na tieto otázky vyčerpávajúcu odpoveď... To si treba úprimne priznať!

Avšak môžeme poukázať na jedno: napriek tragickému dopadu moháčskej porážky a na to nadväzujúcich dynastických, stavovských a potom aj náboženských sporov v najťažšom období náboženského a morálneho úpadku dochádza v priebehu 17. storočia k paradoxu - nastáva duchovná obroda a rozvoj vzdelanosti tým, že sa na našom území zakladajú dve jezuitské univerzity, a to trnavská univerzita v roku 1635 a košická univerzita v roku 1657. Tieto dve jezuitské univerzity boli jedinými vysokými školami v Kráľovskom Uhorsku v 17. storočí!

Pokiaľ ide o porážku osmanských Turkov pri Viedni a o postupné vytlačenie Turkov z Uhorska, znamenalo to i koniec kolaborácie časti maďarskej šľachty s Turkami a koniec nádejam na obnovenie uhorskej štátnosti pod patronátom tureckého islamského polmesiaca. Rakúsko sa pozdvihlo na úroveň európskej veľmoci a začalo si vlastnými silami riešiť vnútorné i zahraničné problémy a na celé storočie spomalilo asimilačný tlak maďarského etnika na ostatné nemaďarské etniká, ktorým centrálna viedenská vláda neupierala právo na vlastný jazyk a kultúru.

Obe univerzity na našom území - v Trnave a v Košiciach - sa stali najvýznamnejšími vzdelávacími a kultúrnymi centrami, ktoré prispievali k národnému sebauvedomeniu slovenského etnika, vlastnej svojbytnosti a odlišnosti od ostatných etník v celom Rakúskom cisárstve. Ak sa na jednej strane - okrem malých výnimiek - slovenská šľachta poddávala maďarizačnému asimilačnému tlaku, na druhej strane na univerzitách, kde vyučovacím jazykom bola latinčina, vyrastala nám plejáda sebavedomých národovcov, napríklad: Ján Baltazár Magin (1681 - 1734), Samuel Timon (1675 - 1736), Juraj Sklenár (1744 - 1790), Juraj Papánek (1738 - 1802), neskôr k nim pribudla veľmi početná skupina bernolákovcov. Bernolákovci svojou literárnou a náučnou spisbou a kultiváciou ľudového jazyka slovenského prostredia, v akom univerzity pôsobili, prispievali podstatným spôsobom k tomu, že kultúrna západoslovenčina, ktorá sa rozvíjala najmä vďaka trnavskej univerzite, bola vtedy považovaná za jednu zo štyroch krajinských rečí uznávanými jednak rakúskym cisárskym dvorom a jednak uhorskou miestodržiteľskou radou. Slovenská ľudová reč sa takto kultivovala, a to do takej miery, že už bolo len treba zjednotenie jej písanej podoby, teda uzákonenie záväzných pravidiel, unifikáciu, resp. kodifikáciu. A tu sa o sto rokov objavuje osobnosť Antona Bernoláka, ktorého dvesté výročie smrti si pripomíname v tomto roku 2013!

Úryvok z pripravovanej knihy
Emil Vontorčík:
Bitka pri Viedni 1683
pri príležitosti 330. výročia
prelomovej udalosti v dejinách Európy
a uvedenia rovnomenného filmu
poľsko - talianskej koprodukcie.

Vladimír Vysockij

Lov vlkov

Trhám sa, rvem zo všetkých síl, i z každej žily
a ako včera, tak dnes opäť
obstavili ma, obstavili,
len aby mali čo najväčší počet.
Práskajú guľovnice spoza smrekov,
tam sa poľovníci pracú popod tieň.
Na snehu chaos - vzlykot vlkov
meniacich sa na živý cieľ.

Refrén: Na vlkov ide hon, ide hon.
Na šedivé šelmy - skúsených i štencov.
Honci revú, psy sa besnia zúrivosťou šialenou...
Sneh a krv, a červené fliačky oplotkov.

Je nečestná takáto hra s vlkami.
Lovci. Nepohne sa svedomie, nezachvie sa ruka.
Vymedzujú slobodu oplotkami,
s istotou triafajú; otec? matka?... veď je to len suka...
Tradíciu vlk narušiť nesmie.
Badať, v detstve slepé boli štence.
My - vĺčatá - cicali sme mater, a kde sme...?
Naučili nás: za oplotky - čo ťa po tom - tam sa nesmie.

Rýchle máme nohy i mocné máme tlamy.
Prečo to?! Vodca riekni...!
Bezhlavo sa hádžeme do rany,
a niežeby sme tie oplotky pretli.
Vlk nevie, na iné nie je spôsobilý.
Aha, temneje môj unavený čas.
Ten, ktorému som prisúdený,
sa pousmial, zalícil, a vo mne mráz...

Spod kontroly som sa vymkol.
Cez nemožné; lebo žiť sa musí a chce sa žiť.
Len za sebou som v chaose začul
vyjavených ľudí krik.
Rvem sa zo všetkých síl, z každej žily.
A ako včera, nie tak dnes.
Obstavili ma... No a čo! Obstavili.
Naprázdno ste, lovci, vyšli, na posmech...

Preložil Pavol Ondrík

Paralely diela Pavla Straussa a Jozefa Tótha

„Na všetkom je najťažší začiatok. Koniec príde sám, i nevolaný. Všetky atribúty, ktoré vlastní jazyk, pasujú naň. Od každodenných až po pompézne, od veselých až po smutné. Akoby si život bol zahryzol do chvosta“ (Strauss, 1992, s. 28). Tieto slová Pavla Straussa, ktorými začína svoju esej nazvanú Licitácia konca, zaradenú do knihy esejí Kvety z popola (1992), vypovedajú mnoho i mojich percepčných začiatkoch Straussovho mysliteľského diela. Prečo vôbec dnes čítať a analyzovať filozoficko-teologické koncepcie a idey diela Pavla Straussa či Jozefa Tótha? Dnes, keď sa zdá byť všetko tak jednoducho vyriešené, v dobe, keď je dostupné skoro všetko, na čo si spomenieme, len treba vedieť, ako to získať. Zdá sa, že mnohé európske krajiny, ktoré boli dlhé roky v rukách komunistickej totalitnej moci, budujúcej lepší zajtrajšok, ale bez Boha, opätovne podliehajú novej vlne totalitnej moci, hoci bez prívlastku komunistická, ktorá však čisto demokraticky, taktiež veľmi neráta s nejakým spiatočníckym - povedané liberálnym jazykom - „stredovekým“ kresťanským myslením. Opak je však pravdou. Július Rybák v doslove spomenutej Straussovej knihy uvádza prorocké slová Pavla Straussa, napísané 20. augusta 1948, ktoré sa do písmena splnili a ja len dodám, že sa naďalej plnia, najmä čo sa týka spomenutej skutočnosti: „Svet a jeho civilizácia sa dá budovať iba na správnom základe myslenia a mravov. Všetky zlyhali. Kresťanstvo poslali do výslužby. A nepôjde to ináč, ako to s ním znovu skúsiť“ (Rybák In Strauss, 1992b, s. 94). Podobný názor vyslovil v roku 1933 v článku Literárna družina Postup aj jeden z členov slovenskej katolíckej moderny Pavol Gašparovič Hlbina, keď predstavoval tzv. tretiu najmladšiu literárnu generáciu: „Svetonáhľadu sme zaiste väčšina kresťanského, ba katolíckeho... Z nás postupistov budú niektorí tvoriť aj sociálne verše a diela so sociálnou tematikou. A tu nám musí byť jasno: pracovať pre lepší sociálny zajtrajšok v mene Božom, nikdy nie bez Boha. Je to veľký a základný predsudok boľševizmu, že sociálny poriadok na tejto zemi možno uskutočniť iba bez náboženstva a že kresťanstvo nemá viac sily obrodiť ľudstvo. Bohužiaľ tento predsudok vyvolalo samo kresťanstvo svojou dekadenciou. My sa však nesmieme dať pomýliť, súďme zdravo a poďme do hĺbky…“ (Citované podľa Melicher, 1995, s. 44). A naozaj. I 21. storočie potrebuje kresťanstvo. Potrebujeme poznať charakter Dobra a Zla. Potrebujeme poznať hranicu medzi týmito dvomi entitami, pretože súčasná doba ju veľmi precízne stiera. Ako uvádza Jozef Tóth v predhovore do knihy Človek Jób hovorí s diablom, ktorá je súčasťou súborného prozaického diela daného autora, zostaveného a vydaného Teodorom Križkom v roku 2010, „správna diagnóza sa dá stanoviť iba správnym poznaním príčiny choroby. Správna analýza si vyžaduje správne poznanie veci, teda aj jej odvrátenej strany“ (Tóth, 2010, s. 7).

Obaja autori tak nasmerovali svoj život i mysliteľské dielo, ako správni „agenti provokatéri Absolútna“, na cestu postupného ničenia spokojnosti zlého svedomia sveta. Pavla Straussa, podobne ako Jozefa Tótha, mnohí považujú za proroka a vizionára, vydávajúceho vo svojej tvorbe „svedectvo o sebe, o svojej viere a spoločnosti, v ktorej žil. Spytuje sa v ňom na človeka, oslovuje ho, pochybuje o ňom, verí mu, povzbudzuje ho, obáva sa o neho, hľadá pre neho východiská a modlí sa za neho“ (Rohoňová, 2012, s. 53). I Jozef Tóth, v Oratiu za blahorečenie MUDr. Pavla Straussa, hovorí o Straussovom mysliteľskom diele ako o určitom druhu evanjeliového odkazu, ktoré je „duchovne pretavené turíčnym Duchom, ohňom, ktorý zohrieva, osvecuje, a to aj hluchých a slepých tohto sveta. V tomto veľdiele pre najjednoduchších i pre najvzdelanejších aplikuje slová Evanjelia na každodenný život, aby ho všetci pochopili ako tí v Jeruzaleme na Turíce. Jeho diela sú prepisom Evanjelia do všetkých životných situácií a pôsobia ako oživujúce injekcie pre tento rozporov plný a chorý svet. Ako lekár poznal choroby duše i tela, ale poznal aj jeho diagnózu, spôsob uzdravenia. Je to univerzálny a jediný liek: Instaurare omnia in Christo - Obnoviť všetko v Kristovi“ (Tóth, 2011, s. 5). O Jozefovi Tóthovi zas možno povedať, že vo svojom diele „siahol za fenoménom diabla ako za fenoménom reálnym, hoci tajomným v mnohom ľudskom konaní, už na začiatku svojej literárnej tvorby v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď sama doba a ľudské konanie sa ukazovali ako jeho vstup do vtedajšieho spoločenského života“ (Liba, 2009, s. 11). Bolo to najmä kvôli tomu, že ako básnik, prozaik a kňaz tajnej cirkvi „nechce rozmnožovať to, 'čo už bolo povedané', chce 'sa stať iba pripomienkou sebe, aj iným na ceste do kráľovstva tajomstva'. Dozrel ľudsky v táboroch PTP, v tajných krúžkoch podzemnej Cirkvi (disentu) v čase, keď sa 'na povrchu už nedalo chodiť'. Preto 'zostúpil dolu', do sveta 'božskej komédie', do terénu individuálneho zápasu s tajomstvom diabla. Bol 'baníkom ducha', preto sa aj rozdával prostredníctvom poézie. Obdobie totality nazval 'cholerou', ktorá po roku 1989 'neustúpila'. Avšak zisťuje, že 'stíchli táraji slova a mecenášske trúby'. Z týchto seba charakteristík sa dá veľa vyčítať o ňom, o dobe a prostredí, v ktorom žil. (...) Jeho údiv nad silou zla vchádza do drásavej kontemplácie, aby v dialógu s Bohom a jeho protivníkom diablom vykričal svoju ľudskú bolesť a nesúhlas“ (Liba, 2009, s. 12-13).

Milan Rúfus, ako autor predslovu do autobiografickej knihy Pavol Strauss: Človek pre nikoho (2000), vyzdvihol Straussovo centrum securitatis, ktoré si udržal aj v nepokoji času. Tak Pavla Straussa ako aj Jozefa Tótha stihol podobný osud, keď v nepokojnom čase len s ťažkosťami dokázali cez svoje mysliteľské dielo oficiálne prehovoriť, pretože práve kvôli nemu nepatrili do roku 1989 medzi tých spisovateľov, ktorých „literárna história zaradila na určité fixné miesto, urobila z nich puncované jednotky, usmerňovateľov estetických ciest a poryvov“ (Strauss, 2000, s. 31). Obaja totižto ostro odsudzovali svet, ktorý smeruje len k materializmu, a v ktorom sa životy ľudí „odohrávajú len v oblasti fyziológie, kde sa je, spí, súloží a oddychuje v neosobnom rytme banality“ (Strauss, 2000, s. 19). Jozef Tóth tento fakt jasne zdôraznil v básni Pokroková, ktorú zaradil do básnickej zbierky Slnko pod zemou: „Blíži sa deň, / keď sa všetci dobre napasú / a pri studniach budú vylihovať. / Všetci sa nažrali / a napili. / Váhová studňa premeriava čas, / vedro sa napĺňa / a vylieva / a príde večer, / lebo večer príde, / stádo odoženú / do chlieva / a priviažu ho k šťastiu reťazou. / A zasa bude žrať. / A čo bolo vpredu vo válove, / objaví sa vzadu / a sluhovia ho na hnoj vynesú. / Psi ňufáky priklincujú k zemi, / a pretože sa nevyplatí, / ani nebrešú. / A ráno znovu stádo vyženú / na pašu. / Pri studniach budú vylihovať. / Všetci sa nažrali / a napili. / Vietor sa premení / na čierneho vtáka. / Preletí ponad stádo / a zúfalo, / najzúfalejšie zakvíli“ (Tóth, 2010a, s. 9). Rovnako, ako spomínaný autor predslovu do knihy Človek pre nikoho, aj obaja „proroci“ dnešnej doby čakali na to, kým ľudstvo dozrie: „A preto svet stojí, hoci stále rastie. Ale ďaleko je do jeho naplnenia“ (Strauss, 2000, s. 9). A to i kvôli tomu, ako uviedol Pavol Strauss v spomenutej knihe, ktorú možno jeho slovami nazvať „filozofiou spomienok“, že „niekto trpí na duševnú krátkozrakosť, iný na ďalekozrakosť a zasa iný na úplnú tupozrakosť, zahradený len fyziologickými potrebami všetkých práve fungujúcich orgánov“ (Strauss, 2000, s. 8).

I na základe dosiaľ uvedených ukážok z tvorby Pavla Straussa i Jozefa Tótha sa dá povedať, že ich diela sa rodili v podobnom ovzduší, ako diela talianskeho konvertitu Giovanniho Papiniho, o ktorom publikoval článok v Smrekovom Eláne ďalší predstaviteľ slovenskej katolíckej moderny Ján Haranta. Podľa Papiniho musí mať báseň poslanie kozmické a básnikovi musí byť akousi úľavou. Pretože „svet je konglomerátom šialených jedincov, besniacich po jedle a peniazoch, po roztúženom vyťahovaní sa vo foteloch, po vladárení atď. V tejto chorľavej atmosfére musí sa nájsť kedy-tedy spravodlivé indivíduum, ktoré premôže seba, svet, život a bude schopné tvoriť, oživovať uspatý tajomný názor na veci, chápať neobyčajnosť vo všednosti, jej záhady, a nájsť harmonický sklad krásy i v samej smeti. Ľudia sú chladní, slepí a nemí. Keby si rýpal dlátom do ich srdc, ozve sa ti spodný tón molovej kvality. Hľadať v sebe vlastného génia. Tvor húževnato, mocne, pokiaľ máš silu, tvor aj bezdôvodne, len abys´ udesil, len abys´ utešil, len abys´ hádzal medzi ľudí slovo a vlastnú krv!“ (Haranta, 1932, s. 8). Pavol Strauss i Jozef Tóth sú neustále hlásateľmi starej známej pravdy, že celý život je zmietaním sa medzi dobrom a zlom, medzi životom a smrťou. Život však nechápu ako biologický pokus, vymyslený na báze náhodne zbehnutých príležitostí. Práve naopak. Chápu ho ako Boží dar a ako nutnú možnosť osobného vývinu, pretože len „vyvíjajúce sa duchovné jadro je časom a čiastočne schopné pojať do svojho svetla vývoj vlastného určenia. Aj to, že etapy temna a utrpenia jediné sú rytmom rastu“ (Strauss, 2000, s. 23). Podobným spôsobom chápe ontogenézu človeka Jozef Tóth v knihe Evanjelium apoštola Judáša. Každý človek má možnosť vybrať si smer svojej cesty. Pavol Strauss naznačil vo svojej eseji Výlet do náhody z knihy Kvety z popola, že „cesta sa od scestia často nedá rozoznať“ (Strauss, 1992b, s. 21). Alebo v nasledujúcej eseji Licitácia konca dodáva: „Cesta je nebezpečná, ale nemožno sa len tak katapultovať do spásy“ (Strauss, 1992b, s. 31). Zaujímavý názor v kontexte motívu cesty podáva aj Jozef Tóth v predhovore do knihy Človek Jób hovorí s diablom, keď v záverečnom odseku uvádza nasledujúce slová: „Okrem rozkladnej sily zla existuje aj sila Dobra, ktorá je schopná aj z popola vzkriesiť život. Všetko živé sa obracia k Slnku, ani najdlhšie noci to nepreka-zia. Diabol je kôň, ktorý nás ťahá síce opačným smerom, ale do toho istého mesta. Lebo iných miest niet“ (Tóth, 2010b, s. 10). Či sme dobrí alebo zlí, dostali sme od Boha rovnakú časť majetku, pretože všetci sme jeho deťmi. Jozef Tóth tak vo svojom Evanjeliu cez slová Ježiša Krista tlmočí dané posolstvo: „Pamätajte si, kto najviac uteká od Boha, najskôr sa k Nemu vráti. Ale tieto cesty pozná iba Boh. Neodsudzujte ani tých, lebo ich útek je najväčším utrpením!“ (Tóth, 2010b, s. 75). Zlo vo svete je krutá realita okolo nás i v nás. Choroby, samotu, krivdu, vojny treba „liečiť, pomáhať, tešiť, vyludzovať úsmevy, spolčovať sa, bojovať proti vojnám a ošetrovať všakovaké rany. To je boj proti zlu, aj proti najväčšiemu zlu, ktorým je smrť. A keďže Kristus veľkým kľúčom svojho kríža otvoril nekonečné priestory vzkriesenia, musíme so smelou, hoci neujasnenou nádejou vojsť do svojej smrti, kde nás bude čakať ako Lazára pred odvalenou skalou hrobu“ (Strauss, 2000, s. 16-17).

Uvažovanie oboch autorov v naznačených dimenziách nás vedie aj k bližšej komparácii niektorých zaujímavých motívov, ktoré výraznejšie rezonujú v ich mysliteľskom diele. Sú nimi napr. motív tieňa a sĺz. Pre Pavla Straussa je tieň nesporným elementom vo fáze existencia a vývoja ľudského života. Spomína ho najmä v súvislosti s konečnosťou ľudského života, ktorú človek chápe ako večnú hrozbu. Podľa Straussa je človek vo svojom vnútri každú chvíľu niečím a niekým iným. Ako ďalej uvádza „život je len jeden, ale je v ňom plno životov. Azda sa na seba ani nepodobáme. Nie sme ani projekciou seba samých, ani odliatkom, ani kuklou. Sme elementom v elemente. Cudzincom vo vlasti. Tieňom bez postavy“ (Strauss, 2000, s. 18). Motív tieňa je teda vo „filozofii“ Pavla Straussa zastúpený ako pendant nás samotných, je niečím, kde sa chceme silou-mocou ukryť pred tvárou Boha. Je akoby našou druhou tvárou, pretože všetko má dve tváre, „deň a noc, svetlo a tma, dobro i zlo, život i smrť, zima a leto, detstvo i dospelosť“ (Strauss, 2000, s. 18). A tak hoci sa človekom ustavične stávame, treba vystúpiť zo svojho tieňa. Pre Jozefa Tótha je tieň symbolom zla (diabla). V próze Človek Jób hovorí s diablom možno tento fakt pozorovať vo viacerých častiach textu. V kapitole s názvom Prvé prikázanie uvádza, že odkedy Boh dokázal seba, dokazuje i diabla: „A razom pri svojej jestvote postavil aj teba. Tak nepriamo, ako staviteľ stavia pri vežiach dlhé tiene. Len pri tejto veži je tvoj život, tvoj pohyb a tvoje činy. A od tej doby, čo táto kamenná veža stojí, popieraš ju svojím tieňom. (...) Boh povedal najkrajšiu vec: Milovať znamená klaňať sa. Toto je kľúč pre úctu Božiu, pre všetky ikony a pre všetky zákony. Ty si to pochopil ináč. A preto sa ti Ježiš v tejto povestnej chvíli nepoklonil! No ty si prišiel na iné - ak nie tak, nuž inak. Keď sa máme o čo oprieť, môžeme meniť polohu. Vyhútal si, že Boh káže milovať iba seba, a tak všetky diela, ktoré stvoril Boh, zastrel si svojím závojovým tieňom a vravel si: 'Toto všetko, čo je tu stvorené, proti Bohu je.' A pretože ľudia boli viac s dielami Božími ako s Bohom, vytvorili si v duši vedomie ťažkej viny, že užívali z plodov tejto zeme a milovali ich proti príkazu lásky, ktorý vyslovil Boh“ (Tóthb, 2010, s. 23-24). A práve v ľudskom boji proti entite zla nachádzame v diele oboch autorov, ako liek proti spáchanému hriechy, motív sĺz, pretože v „slze je zmes porajskej hanby a nádeje vyriešenia a odpustenia, nádeje a milosti a znovunájdeného šťastia. Slza je kľúč života, ktorý otvára vstupnú i výstupnú bránu“ (Strauss, 2000, s. 20). V diele Jozefa Tótha s názvom Evanjelium apoštola Judáša možno vzhliadnuť slzy dokonca v očiach samotného Božieho Syna po rozhovore s Judášom Iškariotským: „'Pane, viem, čo si mi priniesol. Ja budem prvý, ktorý pocíti ťarchu tohto daru. A poznám i meno tejto ťarchy... Prijímam tento kríž, ktorý všetci zahodili. Bez neho sa nesplnia Písma. A ja som v nich iba medzerou medzi slovami.' I v úplnej tme tento muž zazrel v Ježišových očiach slzy“ (Tóth, 2010b, s. 68). Práve v tomto umeleckom obraze stretnutia vykupiteľa s jeho zradcom sa zrkadlí nepopierateľná pravda, ktorú vyslovil Jozef Tóth a redakcia Listov Pavla Straussa ju opakovane publikovala v rámci čísla, v ktorom sa venuje tvorbe oboch autorov: „…Bolesťou a utrpením sa človek vykupuje, posúva sa k primárnemu štádiu, k neporušenému prvému človeku, stvorenému na obraz boží!“ (Redakcia Listov PS, 2011, s. 10). Ako ďalej uvádza Jozef Tóth, tento „božský model Pavol Strauss dobre poznal od veľkých starozákonných prorokov a od Ježiša z Nazaretu! A bolesť mu bola blízka, ba v ňom ako v lekárovi-chirurgovi priam vibrovala, videl a počúval ju pod svojím skalpelom. - A počúval, videl aj zažíval s pacientmi ich bolesť, úzkosť a strach. Áno, aj strach zo smrti! Čítal ľudské osudy ako z čítanky. A dobre vedel, že toto všetko má určitý zmysel, že je to nielen ľudskou nevyhnutnosťou, ale aj naplnením zmyslu ľudského života, ktorý možno pochopiť a prijať iba vtedy, ak sme pochopili zrod človeka na tejto zemi, jeho pád, ale aj jeho vzkriesenie, a po určitom úseku, ktorý sa volá čas, aj jeho naplnenie v protiklade bolesti a utrpenia, v nekonečnom šťastí“ (Redakcia Listov PS, 2011, s. 10). Pavol Strauss tak svojím životom a mysliteľským dielom jasne potvrdil, že svet „bude vždy nenávidieť každého, kto bude tvrdiť, že jeho skutky sú zlé. Takého kritika vždy budú hádzať do jamy levov, aby sa ho striasli. Ale takí vždy boli a vždy budú, hlásne trúby Božej vôle od proroka Daniela po dnešných rúcačov modiel oficiálnej idolatrie. Doby i našej individuálnej sebalásky. To je memento večnej hrôzy zlého svedomia ľudí i národov, že sa vždy objaví silný otvorený duch, advokát Božích nárokov, ktorý zastáva len Boží záujem“ (Redakcia Listov PS, 2011, s. 11).

Konferencia a následne zborník príspevkov s názvom Pavol Strauss a katolícka moderna nás teda vracia k opätovnému uvažovaniu nad životom a dielom, ako hovorí Jozef Tóth, veľkej osobnosti 20. storočia: „MUDr. Pavol Strauss, Dr. h. c., svojím životným i tvorivým dielom presahuje nielen všetky limity slovenskej kresťanskej i nekresťanskej tvorivosti, ale nebojím sa to povedať, presahuje svojou integrálnou ľudskou výpoveďou i životom aj takých velikánov, ako bol Papini, Chesterton, aj konvertita Lustiger“ (Redakcia Listov PS, 2011, s. 11). Pre Pavla Straussa tak bola tzv. filozofia spomienok podstavcom, na ktorom „prítomnosť môže solídne budovať budúcnosť. Lebo nič neobstojí, keď je len samým sebou“ (Strauss, 2000, s. 9). Naša spomienka na jeho život, a v komparácii s Jozefom Tóthom najmä na jeho mysliteľské dielo, nech je „echom vesmíru“, ktorý vyvoláva hlavný úder i údel ľudského srdca.

JÁN GALLIK

ALEXANDER MACH

Očakávania... s nádejou

Denníky, odkazy a listy. Marec 1945 - júl 1947

V.

Boxeri z koncentračných táborov nemeckých, totiž dozorci, stali sa obľúbencami amerických vojakov. Ale pri vyšetrovaní aj týchto zbili. Jedného (Petzera) priniesli s dolámanými rebrami, prerazenou čeľusťou. Musel do nemocnice. O mesiac ušiel.

Podarený Kostelacov výsluch futbalistom z Belehradu. Kvaternika zbili. Begiča nie.

Nástupy ráno i večer bývali na zisťovanie, či sme všetci. Veselé chvíle, keď nás nevedeli porátať.

Okrádanie rodín R. Waldekom. Smutná kapitola. Nakoniec Američania ho zatvorili a zbili.

Nočný nástup pre ortieľ nad xy pre krádež. A čo nasledovalo. Reč „ako hovoria naše guľomety“.

VI.

Raz, ešte v júni (25. - 27. júna 1945), mohol som navštíviť mojich v St. Lorenzi. Urobil to Waldek a Fürst. Nevedel som ich úmysel. Išli sme cez Salzburg. Zvláštna cesta. Trnul som, či moji neodišli, či ich nájdem. Aký šaľo vie byť človek od prekvapujúcej radosti a neopatrný, ľahkoverný. Veril som všetko, čo Waldek v tej chvíli povedal. Potom cesta naspäť. - Zdá sa mi, že som mohol bez všetkého zmiznúť, ale sa mi nechcelo. - Práce, príchod pravoslávnych kňazov. - Bitky pri bráne. - Generál letectva sa ponúka za sluhu pri bráne, aby mal blízko k špačkom. - Regenschori z Pasova, kde je najväčší organ sveta; jeho prednášky v našej izbe o Beethovenovi; filozofické; básnické; svoje diela rozoberajú spisovatelia. Kázne v nedeľu podvečer. Najprv farár susedný. Prísne proti nacistom. Neúspech. Nakoniec ho Amy zatvorili. (Neviem prečo). Potom mladý rehoľník. Prichádzal spotený, za sebou ťahal vozík, na ňom liturgické veci. Jeho prvá kázeň. Pomodlime sa Otčenáš za naše rodiny a za našich padlých hrdinov. Nezostalo oka suchého. Viac sa mu nikto neposmieval a s úctou, obdivom ho odprevádzali oči celého tábora, keď po ceste ťahal svoj vozík. Ja, dúfam, nikdy nezabudnem ako dobre mi bolo pri tom pohľade. Tento rehoľník, myslím tým vozíkom, (ako ho ťahal, ako sa skromne usmieval, ďakoval, ako sa tešil, že stále viac je nás na omši), získal viac než najlepšími kázňami. Regenschori z Pasova na malom harmóniume hral, speváci spievali - no obroda! Tento rehoľník ani len v narážke neodsudzoval pre politickú minulosť. A koľkí prestupovali alebo sa vracali do Cirkvi! Okolo tábora bola nasadená repa, zemiaky, atď. Ako túžobne sme sa pozerali na tú repu i zemiaky. Až raz Merter(?) sa vytratil, doniesol, aj mne sa ušla jedna repa. Bola to dobrá, jedlá repa.

VII.

Pred naším barakom obraz: poručík vidí sedliačku, kýva asi svojmu mužovi do tábora. Ten odpovedá. Poručík dá rozkaz na ženu (a jej dve deti) namieriť a zatiaľ bije muža - pred očami detí a ženy jeho. Potom ide k žene - no, nezabudnem na ten obraz a na plačúce deti. Po ceste každé ráno okolo siedmej a odpoludnia okolo druhej bežia tri deti. Ako srnky. Do školy a domov. Keď prší - myslím už vopred na ne a ľutujem ich. Utekajú od stromu k stromu. Ale sú veselé. Za nimi nad Bogenom kríž. Tam zapadá slnko. I na rázcestí, máme pred oknom - kríž. Ja mám posteľ pri okne hore, nad Wadlingerom. Strážna lampa aj v noci mi dá čítať, ak neviem spať. Niekedy musím na chvíľu von, taký je vzduch: sme siedmi v malej izbe. A to je ešte výhoda, ktorú nám iní závidia

VIII.

Na ceste, ktorá je od tábora miestami len na 15 - 20 krokov „náhodní chodci“. Zavše vysvitne, že to deti alebo ženy mužov z tábora. Lekár zubný videl svoju ženu a nevie nijako pochopiť, ako sa dostala sem (odkiaľsi z Ruska). Zamestnáva nás - niekoľkých romantikov - prípad mládenca zo 17-ročného, ktorý nevyzradil meno dievčaťa „i keby ste ma zabili“. (List matke) Veliteľ ho pochválil. Alebo prípad „ôsmich“. - Debaty s Maďarmi. Ešte aj teraz sú presvedčení, že jediné riešenie „Veľké Maďarsko“, či šípový kríž , či komunista alebo liberál, každý je za obnovenie starých hraníc . Nemci nechcú veriť, že by Hitler bol naozaj mŕtvy. Ba pochybujú aj o smrti Himmlerovej.

Pohľad na bránu: generál letectva ako vrátnik, to je obraz do románu. Groteska, ktorá môže byť dobrým výchovným prostriedkom.

Ako sme si zariadili ... , vlastne Deák.

Znaky a chaos. Generál Finta sa prežehnáva, to je znamenie žene, aby išla za kňazom. Potom: prežehná sa a kýva, že nie. Žena nerozumie. Popletie to - a je smiech.

Šálky pred barakom generálov, umývanie, tu sa ukáže obyčajný vojak americký a musia všetci do pozoru. (Bol prípad, že jeden nezbadal vojaka, dostal zaucho).

IX.

Z Freisingu prišli Kratschmerovci. Boli tam s našou vládou a vraj i prezident a dvaja Murínovci sú tam tiež. Jeden Kratschmer dostal zamestnanie v kuchyni, občas prinesie niečo. Napríklad raz cesto omotané v uteráku okolo tela (lebo býva prehliadka). Dobrodružné pečenie zemiakov. Vlastne celý tábor je ohromné dobrodružstvo.

Gréci sa povadili medzi sebou. I Maďari sa rozdelili na dva tábory.

X.

Grécky ministerský predseda a „malý minister“ (vari dopravy) urobili si čln, taký detský a hrajú sa, keď majú vodu.

Na Kvaternika som sa nahneval, i zlé slovo som mu povedal a teraz ma to mrzí. Myslel som, že je pokrytectvom, keď mi príde: „Budem sa modliť za teba, prijímať a vtedy práve len na teba myslieť“. A koniec „máš ešte cigaretu“. Rozčúlil som sa, ale nemal som pravdu. Južní ľudia sú takí. Je to u nich celkom prirodzené.

Waldeka prepustili z väzby. Najprv sa chystali ho zbiť všetci, ktorých poškodil alebo udal. Ale teraz zase si získal niekoľkých. Vie tak motať, predstierať, že pomaly bude mať dvor.

Bývalí kápovia z koncentrákov majú kurz.

Španielsky „čierny“ a futbal.

XI.

Kto má v tábore nejakú výhodu, po čase na ňu doplatí tým viac, čím bola väčšia. Najlepšie je byť stratenou nulou. Farkas nosil monokel a vynadali mu. Vôbec tento Farkas odkiaľsi zo Sedmohradska je podarená figúra. Stále cigáni. Raz tvrdí, že má veľkostatky tam, zase i že inde. Náhodou hovoril o dedine, z ktorej rodák bol medzi poslucháčmi jeho bájky. Zaplietol sa, ale na druhý deň to isté hovoril o inej dedine. Prijal tajomníka na svoj statok. Hlásil sa za odborníka pre stavby pretekárskych dráh a pod. Už ho pozná celý tábor, smeje sa mu a on, chudák, ešte vždy je presvedčený, že mu každý verí. Možno že on sám verí svojim cigánstvam, tak presvedčivo hovorí o nich. Druhý Farkas (Akos), mešťanosta budapeštiansky, je stále akoby zmoknutý, opustený, visí mu hlava, visí mu všetko, chodí akoby bol obesený a stále hovorí, že spácha samovraždu. Učí ma angličtine a ja ho za to potešujem.

XII.

V septembri sa strava zlepšila. Hneď bolo plno spevu. Večer len tak hučal tábor. Nemci tie najkrajšie svoje piesne spievali, aby ich Američania počuli. Ale tí sa zabávali. Nevšímali si ich spevu. Až náhodou dvaja či traja idúc na stranu zastavili sa a chvíľu počúvali. Nemci len že neomdleli od rozkoše a šťastia, že sa mohli zavďačiť.

Nad Dunajom zarána i v noci dvíha sa para, zvláštna hmla. Za ňou akoby vlak.

Krásne sú západy a ešte krajšie východy slnka. No najviac okúzľujú mračná. Už viem podľa toho, ako sa utvárajú, či príde dážď, či búrka alebo pekný čas. Nikdy som sa tak často a tak dlho nedíval na nebo, ako teraz. Smerom, kde sú moji.

XIII.

Za dedinou kopec a na ňom v krásnej zeleni schovaný dom. Úplne zničený. V dedine kostolík. Ešte som nevidel ísť do neho alebo z neho. A taký je milý. I neďaleký dom - neviem, aký štýl to, ale hodí sa do tohto kraja. Dom. Žena, deti. Či ešte budeme mať byt, bývanie, domácnosť, či vás vôbec uvidím.

V BRATISLAVSKOM VÄZENÍ

10. decembra 1945

Dokončil som knihu Dr. F. Šanca Stvoriteľ sveta v Paňákovom preklade. Vypisujem si z nej pre seba, prípadne pre Vás, Eržika a deti moje drahé.

Paňák SJ v úvode: „Márne by bolo hľadať východisko z akejkoľvek biedy, keby sme si neuvedomili, že v duchu, v srdci človeka spočíva jeho veľkosť i jeho bieda.“ (vydanie Posol Božského Srdca Ježišovho, Trnava 1944)

„I pesimizmus, ten vrah myslenia svedčí, že je Boh. I problém utrpenia vymáha Boha. Ten problém sa nemôže ináč riešiť, iba ak prejdeme z tohto sveta na druhý“ (131)

„Boh je nielen nezmerne dobrý, ale i nezmerne múdry a všemohúci, ktorý môže i tam dosiahnuť dobro, kde my vidíme iba zlo. Vidí sa nám, že je všetko stratené, keď možno Boh utrpením nám zaistil najväčšie šťastie.“ (132)

„Preukazovať lásku ponáša sa na činnosť, prijímať lásku na trpný stav.“

„Nech nás teda nikdy neopustí myšlienka v tomto smrteľnom živote, že po ňom príde život večný, kde sa splnia všetky túžby nášho srdca.“ (str. 333)

12. - 19. decembra 1945

***

- Dr. Šanc-Paňák SJ, „Stvoriteľ sveta“

„Až vtedy sa uspokojí naše srdce, keď dokonale spozná toho, ktorý nielenže má pravdu, ale je samá Pravda, ktorý nielenže má dobro, ale je samá Dobrota a Krása.“ Až vtedy bude úplne spokojné naše srdce, lebo už neostane nič, čo by sa mohlo vyrovnať nezmernej Pravde, Dobrote a Kráse.“

Toto som nielen sebe, ale i vám, ba najmä vám, moji najdrahší, zapísal, aby ste chápali, prečo je mojou poslednou vôľou, aby ste boli dôsledne katolícke v živote. Eržika, úvahy a zápisky tieto daj deťom v čase vhodnom (po spovedi, vo vianočnom čase, vo Veľkom týždni a podobne, prípadne na moje výročia). A postupne, ako dosiahnu patričné roky, aby mysliac aj na mňa, čítaním týchto riadkov urobili najlepšiu službu svojej duši, a tak radosť i nám. Nech si tieto zápisky opíše každé pre seba. Prípadne napíš: P. Dr. František Paňák SJ, Banská Bystrica, kláštor jezuitov, aby vám poslal túto knihu a súčasne mu poďakuj za mňa, že mi jeho preklad Šancovho „Stvoriteľa sveta“ tak vhodne prišiel v týchto mojich ťažkých dňoch. (Paňák je brat Žošky Urbanovej . Aj im pozdrav.) Myslím na vás, Eržika, stále, dňom nocou. Keby som nemal jasného vedomia povinnosti a cieľa, nevydržal by som toto všetko, čo pre vás trpím v starosti o vás. Eržika, v duchu Ťa denne odprosujem, že toľko musíš znášať pre mňa. Že som Ti toľko bolesti zapríčinil, Mojka. Tak prosím Boha, aby si mala radosť z našich detí - i za mňa. V tejto nádeji je moja sila a šťastie; že deti budú Ti na radosť.

Ale aby si mohla mať z detí opravdivú radosť, preciťujem, čo je podmienkou toho. A terajšie naše spoločné utrpenie, myslím, je priam Bohom danou príležitosťou, aby táto podmienka bola splnená. Dať sa na cestu, ktorá je podľa rozumu i srdca jedine dôstojná človeka. Nielen zo zvyku a polovičate byť katolíkom a nielen podľa nálady raz ísť do kostola a raz nie, raz dať na piatok raz nie. Nielen vo vlastnom živote, ale najmä vo výchove detí alebo som katolík a potom dôsledný, alebo nie. A čo toto druhé znamená: zatratiť dušu, nemať vieru a nádej, že i po smrti je život, v ktorom sa všetko urovná a nás v Bohu navždy spojí, zapredať rodičov, zradiť a navždy stratiť deti = to je neveriť. A to predsa ani v myšlienke! Ale potom? I kvôli sebe i kvôli deťom buďme dôslední! Konajme všetko, čo vyplýva z kresťanského učenia. Vytiahni si tieto zápisky po roku a potom znova i znova, spoločne si ich prezrieme, či sa držíme toho, čo je človeka dôstojné, tej povinnosti, ktorú Kant tak nadšene ospevuje. „Povinnosť, ty vznešené veľké meno...!“ Myšlienka, že raz príde čas, keď by malo byť všetkému koniec, všetko stratené, rozísť sa, aby sme sa viac nevideli - tá myšlienka je úžasná. A raz zomrieť musíme. Ale cítim, nebude v tom nič strašného, keď máme vieru a splnili sme podmienku večného života. Pre mňa veľkou oporou je práve myšlienka, že sa stretneme a naveky budeme spolu. - Pravda, keď je človek v biede, v nešťastí, vždy si to pekne povie a prejde nešťastie a všetko zabudne. Preto si tu zapisujem tieto predsavzatia i za Teba i pre deti, aby ste kvôli mne, keď na mňa budete myslieť, mysleli na tieto posledné veci života, ktoré sú cieľom človeka. - A nielen ako katolík, ale i ako Slovák - každý svoju povinnosť vykonávajme ako sa patrí. - Vykonaná povinnosť, to je to najkrajšie. Dáva človeku také tiché sebavedomie a istotu v každom položení a veselú myseľ - i vo väzení.

15. decembra 1945

Pre deti knižky vyžiadať od kmotra J. Nižňanského a zo Spolku sv. Vojtecha. Pre Teba a i pre Martu Nábožné výlevy Radlinského (vydanie z roku 1945). - Paľko nech dohoní zameškané; ak všetky deti nemôžu študovať, Paľkovi na každý pád umožnite, aby čím prvšie skončil a ostatným spolu s Martuškou bol potom na pomoc.

Martuška ak ináč nemôže, nech súkromne dokončí gymnázium a nech sa vzdeláva potom na kurzoch (i v rozhlasových) v rečiach. Keď je príležitosť i z hudby! Prosím Martu vytrvať pri mamičke i deťoch malých. Staviteľov známych poproste v mojom mene, či by sa nedal režijne postaviť pre vás domček 2 - 3 izbový na čiastke záhrady za cenu ostatnej čiastky.

V Mederi, ak by ste sa nepomestili u brata, nech upraví Jožko starý rodný dom (za pomoci strýcov, starých Bartiškov, Noskajov, Šilhavíkov) dlážku vysušiť, kachle, zväčšiť okná. Prosím ich o to.

Je bolestné myslieť na to, že deti bezo mňa azda v biede budú rásť, ale treba dúfať. - Budú

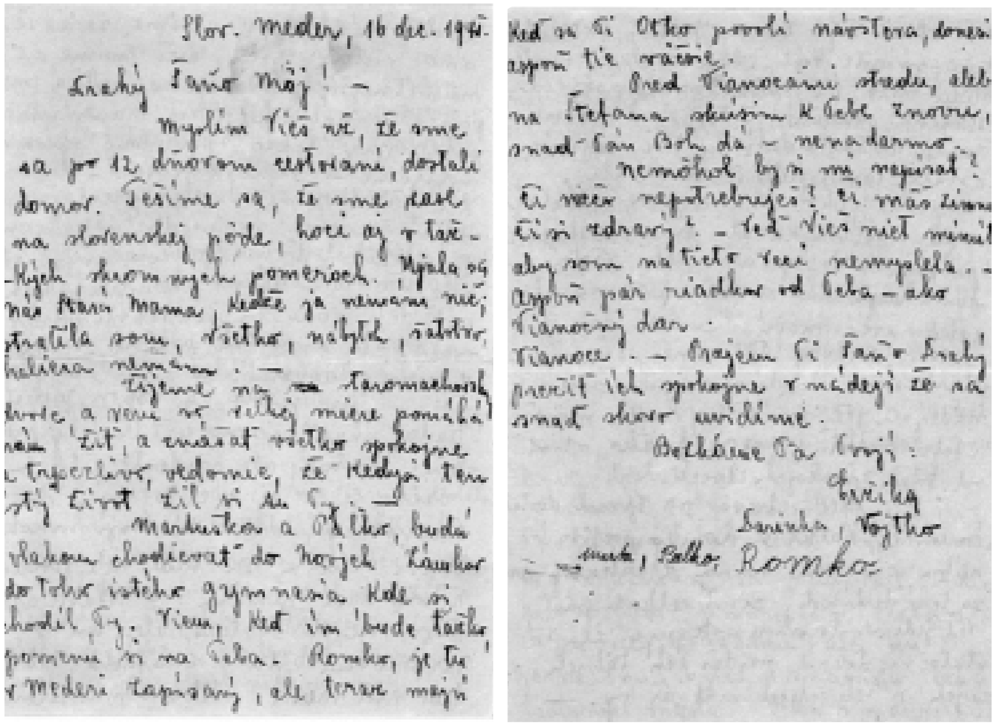

Prvý list manželky Alexandrovi Machovi po príchode na Slovensko zo 16. decembra 1945

lepšie a cennejší bude ich život, keď za mladi budú nútené poznať nedostatok a z vlastných síl sa vzmáhať. Dobre mi vedieť, že sú u nás v Mederi, že spoznajú dedinu, že roráty , Vianoce, sedliacky život, dedinská práca, pobyt u starej mamy, brata, naučí ich, čomu by sa v mestských školách nikdy nenaučili. Len sa držte, deti, tak, aby pri starosti s vami mali z vás stará mama a všetci v Mederi radosť, pomôžete tak mamičke! Eržika, maj pevnú vieru, že všetko toto Tvoje utrpenie má veľký zmysel. Prinesie dobré ovocie i pre nás i pre deti. Ak rozum prestáva vidieť záchranu a východisko, viera je pokračovaním rozumu a tá dáva zmysel všetkému. Keď má človek cieľ - a je kresťan - vtedy bolesť treba chápať ako pomoc. Očistí. Ja, napríklad, necítim hnev voči nikomu. Chcel som dobre, tamtí tiež. Nuž?

Uvidíš, život bude vrúcnejší, teplejší, budeme si - ak zostanem nažive - s deťmi bližší, lebo myslím, Mojka, teraz sa dostávame na cestu, ktorá je človeka dôstojná. Vo výchove detí zameškané alebo pomýlené treba napraviť - ak by niektorý chlapec sám od seba bral sa na duchovné pole - mať z toho radosť a podporiť ho v tom. Predstavujem si niekedy, čo sa mohlo stať, že sme po náboženskej stránke i my sami i vo výchove detí boli myslím trochu ľahostajní.

Po stránke národnej čo som robil, to bolo mojou povinnosťou. Ak som sa mohol v inom mýliť, v jednom som sa nemýlil, v tom, že i náš národ má právo na vlastný štát. Tomuto stanovisku zostať verným bolo mojou povinnosťou. Vás, Mojka, nech posilňuje v myšlienkach na mňa vedomie, že som konal a konám svoju povinnosť a vytrval som pri nej do konca. Ináč by ste sa museli za mňa hanbiť. Keby som sa bol spreneveril tejto povinnosti, i ja by som sa hanbil za seba a nevydržal by som to. Kým takto? Som duševne vyrovnaný a i keď ma bolí stála starosť o vás a že nemôžem prežívať radosť z vás, zo života s vami, z práce pre vás, - iným spôsobom žijem pre vás, vo viere, že Boh to zamení a upraví, ako to bude pre naše spoločné dobro najlepšie.

Prosím Ťa, pouč Martušku, aby si dávala pozor na známosti. Dnes sú mnohí mladí vyšinutí, radšej vyčkať s dôverou v niekoho, ako sa sklamať a do smútku uvaliť si celý život a najmä nech nezabúda na moju prosbu, aby bola oporou malučkých.

Pri meninách a narodeninách detí aj za mňa im blahoželaj vždy, lebo v duchu stále som tam s vami. 19. januára - Darinka, 25. januára - Paľko, i Romkove a Bračekove som pekne oslávil vrúcnou spomienkou, modlitbou a vďakou Tebe, Mojka. Často myslím na gmundské zachránenie Bračekovo, naplňuje ma to zvláštnou dôverou v budúcnosť detí a našu. (Uctite si to výročie!)

Eržika, osobitne Ťa prosím bedliť na to, aby deti nevideli Ťa smutnú a menovite plakať. Sú v tom veku, na ktorý smútok nedobre účinkuje pre celý vývin duševný. Nech sú radšej častejšie medzi kamarátmi, ale i na to pozor, aby ich pre mňa nehanili. Všetko urob, aby deti nezbadali nič, čo by ich pre mňa vyviedlo z rovnováhy, zarmútilo, zahanbilo alebo urazilo. Vo vhodných tichých chvíľach večerných alebo nedeľných nenápadne ich poúčaj a povzbudzuj, daj im čítanie, venuj sa im trpezlive. Uvidíš, koľko radosti budeš mať z takých chvíľ!

Viem, budeš mať strašné starosti, nedostatok, azda biedu, ale cítim, že si pomôžete, najmä v tom mám dôveru, že Martuška Ti bude pomáhať a že Paľko pomaly sám si bude učením iných žiakov zaopatrovať potrebné pre seba. A i ľudia väčšinou budú k Vám dobrí, veď ja som vari nikomu zle neurobil a dobre mnohým. A ako sa im žilo iste si spomenú, keď sa na nich budeš musieť obrátiť. Len pozor, aby ste sa do nejakej zvady nedostali s rodinou alebo inými, bolo by to v terajšom našom položení hrozné. I deti pouč o tom! Ale verím, zbytočné obavy. Viem si vás predstaviť, ako vrúcne žijete sebe - i pre myšlienku na mňa a že ja stále som v duchu medzi vami. (Tak prosím Boha, aby Ti dal radosti z detí a keď deti budú dobré, to je viac, než si smieme želať. Vtedy, verím, i keď dni budú ťažké, ale tým vrúcnejšie budú večierky, tým vzácnejšie nedele a všetko bude okrášlené, akosi cennejšie, než boli sviatky naše pred týmto navštívením. Len si nepripúšťať čierne myšlienky, len nezúfať - všetko bude dobré.) (osobitne Marte napísať:)

Martuška: keď môžeš, každý druhý, tretí týždeň i Ty príď na 2 - 3 dni do Bratislavy vziať 2 - 3 hodiny z reči (azda i z hudby) a úlohu, z ktorej Ťa pri nasledovnej návšteve vyskúšam. Ty potom uč Paľka, ale i Romka. Začaté reči nenechajte, zameškané dohoňte, ale ináč život si robte pekným! To je moja stála prosba a odkaz Vám.

Chlapci , i vy dokážte, že si zaslúžite mamičkinu starostlivosť a moju dôveru vo Vás. - Zdravie - Povinnosti - Denný poriadok. Na poriadku spočíva požehnanie! Paľko, Tebe som hovorieval „Moja nádej“, Romkovi „Moja radosť“, nuž nech je tak najmä teraz! Zariaďte si všetko vždy tak, aby to mamičku čo najmenej stálo a mala z toho čo najviac radosti.

Romko, dávaj si pozor na zdravie. Pri hre! Uč sa všetko od Paľka! Paľko, ty buď pozorný ochranca Romkov i Darinkin. Píš denník o nich i o Bračekovi a všetko o mamičke, či ju poslúchate, ktorý deň ste pre mamičku čo dobrého urobili, čo nepovinného, ale osožného ste sa naučili? Vždy myslím na Vás a na to, čo ste mi povedali pri rozlúčke, i ja chcem byť na Vás hrdý. Keď budete i naďalej statoční, ja všetko ľahšie znesiem a dnešné navštívenie bude nám všetkým užitočné. Urobí Vás hlbšími. Čo dnes trpíte, to Vám bude v neskoršom živote okrasa - Hlavne: veselá myseľ, nie vyzývavé, ale tiché sebavedomie, a teda plniť podmienku toho: povinnosť. Zvlášť Paľko. Ty už vieš, čím ste povinní.

A. P. Čechov

Z väzenskej knižnice jeho rozprávky v Klačkovom preklade. Stará, ošúchaná, pozlepovaná knižka. Akiste najviac čítaná. Vtipné, nie práve najlepšie vybrané novelky. Nijako nie súce väzňom. Pravda - nakoniec nič by nebolo pre väzňov. No, ten výber Klačkov je nešťastný.

W.J. Long : Ptáci nebeští
(preložil B. Nekovařík)

Krásna knižka, myslel som pri čítaní na Paľka a Romka. Musím ich na ňu upozorniť. Reč je o americkom vtáctve, ale v takej forme, že okúzľuje a vlastne platí to i o našom. Má pekný, čistý, ľudský pomer k prírode. Vidí, ako učí orol svoje mladé lietať. Keď už ustáva a padá, podletí, zachytí na rozpäté svoje krídla a spomenie si Long: pochopil som náhle význam slov proroka, ktoré napísal dávno v inej zemi: „Ako orol vyletuje nad hniezdo svoje, vznáša sa nad mláďatami, rozostiera naširoko krídla a berie ich na svoje bedrá - tak i Pán.“ Alebo ako učia Indiáni svojich chlapcov strieľať. Povesia im jedlo na strom mimo dosahu a nútia chlapcov, aby prestrelili šnúru šípom. Naučili sa to od roháča - vtáka potápajúceho sa - ktorý prizabitých pstruhov postrká pod kameň vo vode, a tak núti svoje mladé vytiahnuť si ich - alebo naopak? Krásne o hrách vtákov, napríklad vrán o ich pretekoch a podobne.

18. januára 1946

Výsluch 18. januára 1946. Tiež štábny kapitán „Šibenica.“

Raz ma vypočúval poverenec pre vnútro (Viktory) (raz...?) akiste tiež poverenec (nepoznal som ho), raz návšteva troch mladých - zdá sa mi, že zo Zväzu partizánov . Nič viac.

10. marca 1946 Nedeľa

Pekný deň. V nedeľu viac než v iné dni som cítil - akoby to Bloy povedal - akúsi hladnú potrebu po jednoduchosti, kráse, takej tichej a po pravde, ktorá v pološere kostola býva taká zrejmá. Azda preto, že v každodennej lopote „vysokej politiky“ až zabíjala pretvárka, najmä z toho priateľstva , ináč pre štát potrebného, no v dennej praxi až do smiešnych malicherností idúceho neustáleho boja (odrážanie hlúpych nástrah, ešte i mená obcí!). Čo som sa natrápil v boji proti len nemeckým firmám, školám, malým, čerstvým Nemcom, čo pred 3 - 4 rokmi boli ešte Česi, ktorí si chceli získať zásluhy a naši hospodárski ... ako im pomáhali. V nemeckých podnikoch ako ich právni zástupcovia, riaditelia, vedeli sa biť za cudzie záujmy, ale v rodinných seansách potom sa bili v prsia a robili zo seba až partizánskych hrdinov, ktorí v brlohu šelmy bojujú za národ a slovanstvo. Bolo toho pokrytectva toľko, že nedeľa bola dvojnásobne oddychom. Ale ako málo som mal tých, čo nebolo zhromaždenia alebo cesty. Dnes tak rád bych do tichého kostolíka so ženou, s deťmi a v pološere - No deti so ženou iste sú v tejto chvíľke v kostole a ich modlitby sú tým vrúcnejšie, že ja som tu ... je i vo väzení, azda viac ako na slobode v tom hurhaji. Tu už niet tej hrôzy z pokrytectva, lebo ho alebo vôbec niet, alebo ho nevidieť a necítiť. Preto je tu Boh viac. Tak rád som býval a tak veľmi som chcel byť prostý, úplne jednoduchý. A práve mne sa ušlo byť v kruhu a na mieste, kde toľko pretváraní a komplikovaností bolo. A z toho hlúpa snaha a stála pohotovosť k prekvapeniu. Bloy: „Nevieme byť prostí, lebo chceme byť vtipní, svoje prasacie hlavy nosiť ako sväté sviatosti hlúposti štyridsať krokov pred sebou v procesiách sprostákov“ A je to veru len prostota vo všetkom, čo uspokojuje. Unáša do čistých sfér a nezahanbuje ... neísť s vládou do prvej lavice, so sviečkou v prvom rade, ale s deťmi svojimi medzi ostatnými stratený sám s nimi, lebo keď sa mi to podarilo, bola to vždy tak krásna radosť, kým keď som ako farizeji v prvých radoch sedával, cítil som sa ako vo výklade, vyzliekaný, kritizovaný. Ba sám som robieval v duchu zo seba posmech, čo ma trochu zachraňovalo.“ ... najviac som sa hneval pre organizovanie takýchto farizejstiev. On vedel celé mesiace venovať sa prípravám a skúškam, dokonca ... robil návrhy na kostýmy, čapice, strapce, palice, ceremónie a nútil univerzitných profesorov a iných starých a celkom vážnych ľudí hrať divadlo - i so skúškami ako v divadle. Keď sme mu to nevedeli vyhovoriť, alebo keď nás postavil pred začatú už komédiu, aspoň som sa potom zabával a strúhal vážnu tvár pritom. Nie, nemám rád výklady, javištia, arény - keď sám musím byť figúrou v nich, alebo zvieraťom pre iných smiechy. Dráždenia a najčastejšie posmešky. Ešte i cela je lepšia toho. Lenže toto je prehnane až druhá krajnosť, lebo nie kryptu, nie márnicu, ale život, jednoduchosť, prostotu života, tichého a práve tým úplne slobodného som chcel.

Celý deň písať sa mi chce alebo hovoriť len toto: Nádherný deň! Slnko až vyťahuje hore do okna. Do mojej cely nesvieti, do tejto nikdy nezasvieti, je od slnka, ale opiera sa o steny naproti, vidím jeho žiaru a teplo na streche súdu, na holuboch chutne nafúkaných, zababušených, na vrabcoch nadutých a zašpinených sadzou na telefónnych drôtoch, ich tieni, na radostnom modre neba. (Ani obláčka.) Vo všetkých oknách zboku vidím za mrežami štice, zasnené tváre, smutné väzenské hlavy, ale i veselé, také hlúpo veselé. Blázni a tupí ľudia sú asi najšťastnejší v takýchto časoch, no zlé je také šťastie. Ja myslím na deti. Videl som detskú hlavu - i dnes. Aj preto je krajší tento deň. Rád mám, rád vidím deti. A keď by som mohol vidieť vás - Moji. Čo porábate? Romko možno rozmýšľa ako chytiť vtáčika - v záhrade sirotinca, tam ich býva mnoho, lebo veľa tam býva detí. A vtáčiky vedia, že sú ideálom detí, ktoré sú pritom tak nebezpečné pre vtáčkov. Ale nebezpečenstvo a láska patria k sebe, priťahujú sa. Bertrand o sv. Augustínovi píše, že rád chytal vtáčikov „túto ľahučkú, okrídlenú a nádhernú vec“ a rád sa hral na orechy a loptu. V takýto jarný deň celý detský svet sa hrá, na orechy azda nie ... je ich, ale na loptu. Vojtko už musí byť zdravý. Ináč by nebol takýto pekný deň. Písal som Martuške do školy, aby si bola vedomá, že najviac na ňu sa spolieham, aby myslela na to stále, ale ináč nebola zamyslená a smutná.

12. marca 1946

Výsluch vo veci poslanca Drobného, ktorý je obvinený ako pôvodca zavraždenia okresného náčelníka Hanulíka v Novej Bani gestapákmi. Som presvedčený, že Drobný je v tejto veci úplne nevinný a vo výpovedi som uviedol na to dôkazy.

Odpoludnia boli tu v návštevnej izbe redaktori z Národnej obrody. Medzi nami husté mreže, a tak robili so mnou interview. Či som veril v trvanie štátu, prečo s Nemcami, prečo som nebol za povstanie a ako sa staviam k terajšej slovenskej skutočnosti, či kladne. To boli hlavné otázky. Bol som na základe slovenského štátu, do dôsledkov za trvalé zabezpečenie národnej samobytnosti, o terajšej skutočnosti neviem, kladne sa môžem stavať len k takej politike, ktorá je za slovenskú národnú samobytnosť a má v programe zabezpečiť všetko, čo z nej vyplýva, čo je najprospešnejšie podľa daných medzinárodných pomerov.

13. marca 1946

Dnes čakám ženu a deti. V obvyklom čase neprišli. Až okolo 16. hodiny ma volali do „mrežovej“ izby. Eržika, Paľko a Darinka. Paľko bledý, Eržika vyplakaná. Darinka jediná - nič nechápe z tých hrozných vecí ešte a chvála Bohu - bola samý štebot. „Mám cukríky, otecko, a modlím sa za teba“. A o chvíľu už chcela ďalej cez tie mreže, aj jej to bolo nakoniec ťažké. Eržika bola aj u samého predsedu Daxnera , ktorý teraz sám vydáva povolenia k našim návštevám. Mrzí ma, že sa nevedela zdržať plaču. Nechcel dovoliť návštevu, až o mesiac, ale ... deti tu minule neboli, im povolil. Teraz však len o mesiac môžu prísť. Z toho bola Eržika zarazená. Marta má dnes poslednú skúšku. Aj ona chodí na Grösslingovo gymnázium, kde aj Paľko, ktorý zajtra skladá skúšky. Zabudol som sa opýtať, či Romko chodí tu do školy. Strynka v Mederi zomrela. Taká dobrá, mierna bola vždy. A múdra. Pamätám sa, ako som sa od nej učil ešte za Maďarska, kedysi v roku 1914 - 1915. Krátko pred smrťou sa pýtala na mňa a pozdravovala ma a teraz už odpočinutie večné daj jej, Pane!

Eržike musím napísať, aby sa nejako ovládala, taká rozrušená bola, že sa bojím. Treba prijať všetko ako dobré, vziať si svoj kríž, pomodliť sa a čo beztak je nevyhnutnosťou, z toho si urobiť zisk a cnosť. Keď sa človek vie odovzdať do Božej vôle, ochotne niesť kríž, už je ľahší. Ďakovať i za to, že sa mesačne raz môžeme vidieť, že majú strechu nad hlavou. Vzali jej, hovorila mi, všetko. Práve dostala rozsudok: záhradu, vilu, všetko zabavili. Nábytok, šatstvo, čo je tam, nevydali jej, i to je stratené. Chce sa brániť, nemôže dostať advokáta, každý sa stráni, ani pre mňa nenašla a je nešťastná z toho. Uspokojil som ju, že to je lepšie pre mňa bez obhajcu. Aké šťastie je v tom, že som už prekonal bolesť nad takýmito zjavmi. Občas sa síce človek rozruší, ale len akosi tlmene. Už to nie je priamy úder, iba odraz. Keby preto bol človek obetoval, bojoval, aby mal u ľudí uznanie a zásluhy, bol by úbožiakom. Ani pre najvyššie ... a záujmy slobody národa nesmie človek nič robiť s ohľadom na ľudí. Mať cieľ, ale i s ním, i so všetkým, čo som, byť zapojený do celku, teda do večných závislostí, do zmyslu života: Boh. Od Boha, z jeho prikázaní vychádzať i v takej otázke, ako bola a je vec nášho národa. Prirodzený stav pre národ je jeho vlastný štát. Ak okolnosti domáce i zahraničné nielen dovoľovali, ale priam vyžadovali uskutočniť tento prirodzený stav, pre záchranu národa utvoriť štát, naplnilo sa tým právo prirodzené a my sme splnili svoju povinnosť. Nie teraz, ale o 20 - 30 rokov uvidí sa, či sme konali zle v tejto podstatnej veci. Vedľajšie okolnosti, vadenice, denné zloby - boli i budú.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

KULTÚRA
Dvojtýždenník závislý od etiky
Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava.
Telefón 0903 846 313.
Vydáva FACTUM BONUM, spol. s r. o.,
Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.
IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *TEODOR KRIŽKA*. – Cena jedného čísla je 1,50 € – Časopis vychádza každé dva týždne s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a poštový doručovateľ Slovenskej pošty, alebo elektronicky na e-mailovej adrese: ganisinova.renata@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo: EV 757/08. – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word, označené menom autora a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciame. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR. – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

MILAN S. ĎURICA

Slovenský národ a dielo sv. Cyrila a Metoda

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Bernolákovci, ktorí sa formovali v bratislavskom Generálnom seminári v rámci reforiem cisára Jozefa II. (1741 - 1790), sa usilovali nielen poznať, ale aj napodobňovať sv. Cyrila a Metoda aj v tej najzákladnejšej službe slovenskému národu, ktorou bol ich preklad Písma svätého do jazyka nášho ľudu. Podujal sa nato ostrihomský kanonik Jur Palkovič (1763 - 1835), ktorý bol blízkym spolupracovníkom vtedajšieho ostrihomského arcibiskupa a primasa Uhorska, kniežaťa Alexandra Rudnaja (Rudnay 1760 - 1831). Tento najvyšší uhorský prelát nikdy nezaprel svoj slovenský národ a štedro podporoval tých, čo zaň korektne pracovali. Už v roku 1822 zaradil do cirkevného kalendára sviatok sv. Cyrila a Metoda. A Jur Palkovič vydal svoj preklad Písma svätého v rokoch 1829 - 1832. K bernolákovcom, ktorí podporovali medzi študentmi teológie prehlbovanie poznania diela sv. Cyrila a Metoda patril aj Andrej Mesároš (1741 - 1812), popredný člen Slovenského učeného tovarišstva. Medzi mladšou generáciou bernolákovcov vynikol najmä Ján Hollý (1785 - 1849), prvý z opravdivých básnikov v slovenskom jazyku, ktorého druhý epos Cyrillo-Metodiada z roku 1835 spolu s dodatkom Životopis svatích Cyrilla a Metóda, slovenských blahozvestov otvárajú obdobie novej slovenskej literatúry. Sám autor v liste Jurovi Palkovičovi z 15. augusta 1834 písal: „S téjto básňe naučá sa Slováci, jak náboženstvo kresťanské u nich povstalo a rozšírené bolo.“ Ján Hollý vydal aj Katolícki spevník, v ktorom tak do prvého dielu (1842), ako aj druhého (1846) zaradil piesne o sv. Cyrilovi a Metodovi. V tom istom roku 1842 vyšiel aj evanjelický Zpevník Jána Kollára (1793 - 1852), do ktorého autor podobne zaradil pieseň na česť sv. Cyrila a Metoda. Aj v diele Slávy dcéra Kollár niekoľkokrát spomína solúnskych bratov. Toto obdobie sa vyznačovalo aj na iných poliach spoločenského života intenzívnymi pozitívnymi vzťahmi medzi katolíckymi a evanjelickými duchovnými aj laickými kultúrnymi osobnosťami. Obrana a boj o ohrozenú identitu slovenského národa spájal do jedného šíku predstaviteľov dvoch najväčších kresťanských vyznaní: katolíkov a evanjelikov. Výrečným príkladom toho bol aj už spomenutý génius Pavol Jozef Šafárik. Už v roku 1837 publikoval dielo Svatý Konstantín a Method, učitelé Slovanov. V druhej polovici toho storočia sa Šafárik vrátil k tejto téme a v roku 1851 vydal v Prahe Život svatého Konstantina rečeného Cyrila, a to na základe rukopisu z 15. storočia. V tom istom roku publikoval aj Život svatého Methodija podľa rukopisu zo 16. storočia. A v nasledujúcom roku 1852 vydal spis mnícha Chrabra

O písmenech. Bol to Šafárik, ktorý svojou štúdiou Über der Ursprung und die Heimat des Glagolitismus (O pôvode a vlasti hlaholského písma), ktorá vyšla v Prahe roku 1858, dokázal, že autorom hlaholiky bol Konštantín a že to písmo je staršie ako cyrilika.

Práve začiatkom tohto obdobia, 21. júla 1851 bol v Banskej Bystrici za diecézneho biskupa inštalovaný veľký ctiteľ našich prvých učiteľov a apoštolov Dr. Štefan Moyzes (1796 - 1869).Bol to slovenský kňaz, ktorý v roku 1829 po deväťročnom pôsobení ako farár v Pešti bol určený na katedru filozofie na Kráľovskej akadémii v chorvátskom Záhrebe. Tam si získal takú úctu a obľúbenosť nielen ako duchovný správca a profesor, ale aj ako pevný obranca chorvátskeho jazyka a ich národných práv, že tamojší biskup Dr. Juraj Haulík (1788 - 1869), tiež Slovák z Trnavy, dosiahol preňho u cisára vymenovanie za kanonika záhrebskej sídelnej kapituly. V tom istom roku ho kapitula vyslala ako svojho zástupcu na krajinský snem, ktorý sa konal v Bratislave. Aj tam Moyses bránil národné záujmy Chorvátov.

Po revolučnom roku 1848 Juraj Haulík sa stal záhrebským arcibiskupom a Štefan Moyses biskupom v Banskej Bystrici. Moyses sa už v Pešti angažoval v slovenskom národnom hnutí. Od čias kniežaťa arcibiskupa Rudnaja totiž pôsobilo vždy v Pešti niekoľko slovenských kňazov. Veď tam žilo údajne okolo 30-tisíc Slovákov. Moyses od samého začiatku svojho pôsobenia v Banskej Bystrici spájal svoje biskupské úlohy s opatrnou, ale dôslednou národnou činnosťou. Už v prvom svojom pastierskom liste oslovil svojich veriacich v slovenskom jazyku. Keď videl, že časopis Cyrill a Method, ktorý nedávno založili Ján Palárik a Andrej Radlinský, podľahol nepriateľským nátlakom a prestal vychádzať, ešte ten istý prvý ročník dal dokončiť pod redaktorstvom Michala Chrásteka (1825 - 1900), jedného zo svojich blízkych spolupracovníkov v biskupskom paláci a „pod ochranou v. Úradu biskupského“.

Tento časopis sa o niekoľko rokov opäť osamostatnil a bol dlhé roky šíriteľom úcty a kultu našich dvoch svätých. V roku 1857 sa totiž spojil s Radlinského Katolíckymi novinami, ktoré zachovali jeho názov Cyrill a Method s podtitulom Katolícke noviny, podnes šíriace úctu k sv. Cyrilovi a Metodovi. Podľa Riznerovej Bibliografie časopis Cyrill a Method iba v období 1850 - 1870 uverejnil 161 príspevkov na tému svätých, ktorých názov niesol. Príležitosť k tomu poskytovalo iste tisíce výročie príchodu svätých apoštolov k našim predkom v 9. storočí. Jedným z najhorlivejších pripravovateľov toho jubilea bol bezpochyby Franko Víťazoslav Sasinek (1830 - 1914). Tak horlil za kult sv. Cyrila a Metoda, že zo spomenutých príspevkov, publikovaných v časopise Cyrill a Method, drvivá väčšina nesie jeho meno. No hlavným organizátorom veľkých osláv v roku 1863 bol biskup Moyses, ktorý ako jediný z biskupov na Slovensku vydal k jubileu obsiahly pastiersky list o význame sv. Cyrila a Metoda pre Slovensko, Uhorsko i celý slovanský svet. A dával v ňom aj praktické rady, ako všade organizovať oslavy. V jeho banskobystrickom biskupstve sa hlavné oslavy konali v Selciach 31. mája 1863. V duchu národnej vospolnosti s bratmi evanjelikmi spolu s ich superintendentom Karolom Kuzmánym (1806 - 1866) realizoval najtrvácejší, doposiaľ živý pomník na toto jubileum, ktorým bolo bezpochyby založenie Matice slovenskej. Jej uznanie cisárom Františkom Jozefom I. (1830 - 1916) účinne podporil biskup Moyses. Osobne sa zúčastnil na prvom valnom zhromaždení Matice slovenskej,ktoré sa konalo v Turčianskom Svätom Martine dňa 4. augusta 1863. Bol zvolený za jej predsedu a Kuzmány za podpredsedu. Tajomníkom sa stal Franko Víťazoslav Sasinek. Aj to bolo odrazom jednotnej slovenskej kultúry bez rozdielov náboženskej príslušnosti. Rozhodovala iba kvalita osobného podielu na jej pestovaní a

zveľaďovaní. Hneď v nasledujúcom roku sa biskup Moyses obrátil na Svätú stolicu, aby dovolila liturgickú oslavu sv. Cyrila a Metoda nielen v banskobystrickej diecéze, ako to on zariadil, ale aj v ostatných slovanských diecézach, a to 5. júla. Teraz už blahoslavený pápež Pius IX. (1846 - 1878) jeho návrh prijal a odvtedy to platí pre slovanské krajiny. Symbolický bol aj odchod do večnosti biskupa Moysesa: zomrel v roku tisíceho výročia smrti sv. Konštantína Cyrila 1869, a to 5. júla, na sviatok obidvoch našich svätých. Aj v tom roku prebiehali na Slovensku oslavy. V roku1885 sa opäť oslavovalo tisícročné výročie smrti sv. Metoda, ktorý síce zomrel na vtedajšom Slovensku, ale jeho hrob si Slováci nezachovali, takže dosiaľ nevieme, kde sa nachádzajú jeho telesné pozostatky. Pápež Lev XIII. (1878 - 1903) v rámci týchto osláv, ktoré sa konali aj u iných slovanských národov, vydal osobitnú encykliku Grande munus (1885), ktorou vyhodnocoval zásluhy našich svätcov pre celú Kristovu cirkev. Bol to prvý pápež, ktorý už disponoval dosť podrobnými informáciami o slovanských národoch v Rakúsko-uhorskej monarchii a vedel dobre aj o postavení Slovákov v Uhorsku.

V celom tomto vývoji rozhodujúcim faktorom boli národno uvedomovacie hnutia slovanských obyvateľov habsburskej monarchie. Z týchto skromných začiatkov sa slavistická veda začala systematickejšie rozvíjať až po prvej svetovej vojne. Ale všeobecnejší impulz k rozvoju interdisciplinárneho prístupu k otázkam najstarších dejín Slovanov a jednotlivých slovanských národov, ich jazykov a kultúr sa datuje iba do týchto posledných desaťročí po druhej svetovej vojne.

Ďalším momentom na pochopenie tejto u nás Slovákov odlišnej situácie čo do zachovania pamätných realít a vytvorenia podobných inštitúcií, ako ich majú iné národy, je jednoducho skutočnosť, že aj napríklad na rozdiel od Chorvátov my sme od 11. storočia nedisponovali žiadnou formou vlastnej národnej štátnosti. Lebo na vyhľadávanie tak písomných, ako aj materiálnych pamätností z obdobia prvého tisícročia po Kristovi, do ktorého sa situujú aj najstaršie dejiny Slovákov, treba disponovať na to náležite pripravenými odborníkmi, akých sme my nemali. Pretože počas takmer celého druhého tisícročia, ak sa našiel nadaný mladý Slovák, ktorého priťahovala vedecká kariéra, musel splniť prvú a základnú podmienku tým, že si osvojil jazyk a politické záujmy vládnej moci. Počas dlhých storočí, keď Slovensko bolo anonymnou zemepisnou čiastkou Uhorského kráľovstva (Hungaria superior), bola to európska kultúra a veda v latinskom úradnom jazyku, ktorý od konca 18. storočia sa postupne nahradzoval maďarským jazykom (a názvom Felvidék). A uhorské vlády - ako všetky vlády na svete - podporovali aj vedu, pokiaľ mohla slúžiť ich štátnej myšlienke a ich politickým záujmom.

Ani nehovoriac o poslednom krušnom období krutej maďarizácie.

Ešte nikto nepreskúmal všetku bibliografiu uhorskej a neskôr aj maďarskej vedeckej literatúry, aby sa zistilo, akú mali na nej účasť rodení Slováci.

So vznikom Česko-Slovenska v roku 1918 -1919 sa situácia Slovákov v tomto ohľade aspoň čiastočne zmenila k lepšiemu. Namiesto maďarských štátnych záujmov veda začala slúžiť vládnej koncepcii jednotného „československého“ národa, v ktorej pre slovenské národné záujmy nebolo miesta. Ale ústavou zaručená sloboda dovoľovala Cirkvi na Slovensku uctiť si aj slovenských národných svätých, a to hlavne sv. Cyrila a Metoda. Počas rokov 1920 - 1939 vzniklo na Slovensku vyše dvadsať kostolov, kaplniek s patrocíniom, oltárnymi obrazmi, ba aj so zvonmi na česť týchto učiteľov nášho národa. Sviatok sv. Cyrila a Metoda sav kostoloch slávil vždy 5. júla. Ba zmienky o nichboli aj v školských učebniciach. V roku 1927 pápež Pius XI. (1922 - 1939) vydal apoštolský list pre arcibiskupov a biskupov slovanských krajín, v ktorom vyhodnocoval našich apoštolov ako „ozdobu celej Cirkvi“. Následne sa na Devíne konala celonárodná slávnosť, na ktorú boli pozvané aj delegácie z blízkych slovanských národov. Potom v roku 1933 sa konali veľké oslavy v staroslávnej Nitre, počas ktorých sa zdôrazňovalo aj dedičstvo sv. Cyrila a Metoda. Pri tejto príležitosti vyšiel v Prahe slovenský prepis panónskych legiend Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda od Jána Stanislava, ktoré zdobili ilustrácie Martina Benku (1888 - 1971).

Prvá Slovenská republika trvala iba krátkych necelých šesť rokov. Ale stačilo to na to, aby sa veľmi intenzívne budovala slovenská veda vo všeobecnosti. Z českej Komenského univerzity sa stala Slovenská univerzita, bola založená Slovenská akadémia vied a umení, Slovenská vysoká škola technická, Štátny geologický ústav, Slovenská národná knižnica, Štátny archeologický ústav a ďalšie vedecké inštitúcie. Na insígniách hodnostárov Slovenskej univerzity sa skveli medaily s Cyrilom a Metodom. V roku 1941 štát vydal nádhernú striebornú dvadsaťkorunovú mincu s postavami sv. Cyrila a Metoda, ktoré vyryl zakladateľ slovenskej umeleckej medailistky prof. Fraňo Štefunko (1903 - 1974). A nitriansky župan, neskorší minister národnej obrany a podpredseda vlády SR, Štefan Haššík (1898 - 1985) inicioval v priestore tohto nášho historicky najstaršieho mesta - vo vtedajšej obci Mlynárce (Molnoš), teraz už časť mesta Nitry - postavenie veľkej národnej svätyne sv. Cyrila a Metoda. So stavbou sa začalo v kritickom roku 1944. Arcibiskup ThDr. Karol Kmeťko (1875 - 1948) však v stavbe pokračoval a v roku 1947 bola dokončená.

Oltárny obraz našich národných svätcov vymaľoval nitriansky umelec Edmund Massányi (1878 - 1949). Okrem tejto svätyne vzniklo v tomto krátkom čase šesť nových kostolných patrocínií sv.Cyrila a Metoda. Minister Haššík však chcel nechať v Nitre aspoň niečo dokončené, tak na Branči ešte v roku 1944 dal postaviť pomník sv. Cyrila a Metoda, ktorý vyhotovil Fraňo Gibala (1912 - 1987) už v roku 1941. Na šírenie výsledkov vedeckých zistení slovenských odborníkov o Slovákoch 9. storočia sa začali zakladať pri zahraničných univerzitách Lektoráty slovenského jazyka a literatúry, ako napríklad v Ríme a v Neapoli. V Matici slovenskej zakladateľ Slovenskej národnej knižnice Anton Augustín Baník (1900 - 1978) vo svojich štúdiách venoval osobitnú pozornosť pôsobeniu Konštantína-Cyrila a Metoda medzi starými Slovákmi. Im pripisoval zásluhu, že vyškolili „prvého v dejinách spomínaného slovenského kňaza, spisovateľa a svätca“ Gorazda.

V roku 1945 sa ešte konali oslavy na Devíne na sviatok sv. Cyrila a Metoda 5. júla. To všetko však dostalo už celkom odlišné zameranie nielenv zmysle česko-slovenskej štátnosti, ale predovšetkým - ako to správne konštatoval košický archeológ Pavol Mačala (1995) - najmä pre archeológiu a historické vedy ideologickým diktátom nanútenú úlohu „dokázať pravdivosť téz historického materializmu“. Katolíci ešte dostavali začaté kostolné stavby a niektoré z nich boli potom zasvätené našim svätcom. Ale ich kult sa musel obmedzovať na vnútro kostolov. Dokázalo sa to pri príležitosti 1 100. výročia ich príchodu na Slovensko, ktoré pripadalo na rok 1963. Skromné pripomienky sa museli konať iba v zmysle ich kultúrneho prínosu do našich dejín. Dovoľovali to vzácne nové archeologické objavy na moravskom Slovensku, na ktorých sa začalo pracovať už v roku 1951. V tom jubilejnom roku vyšli na Slovensku aj dva zborníky: Apoštoli Slovienov a Veľká Morava a naša doba. V nich však názvy Slováci, Slovensko nesmeli sa zjaviť. Podobne potom vyšla kniha Eugena Paulínyho (1912 - 1983) Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy (Bratislava 1964). V tom istom roku Peter Ratkoš (1921 - 1987) vydal po prvý raz v slovenskom jazyku základné dielo pre vedecký výskum onoho obdobia Pramene k dejinám Veľkej Moravy, ktoré o štyri roky dosiahlo druhé vydanie. Ale to bolo prakticky všetko.

Celkom inak vyzerali oslavy tohto jubilea, ktoré organizovali slovenské organizácie vo svete, najmä v Spojených štátoch amerických a Ríme. Tam už v roku 1955 slovenskí kňazi v exile, ktorí sa usadili vo Večnom meste, založili Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, ktoré systematicky publikovalo najmä náboženskú literatúru, ktorá sa potom rozličnými spôsobmi dopravovala až na Slovensko. Dušou týchto podujatí bol kňaz Spišskej diecézy Mons. Štefan Náhalka (1916 - 1975), ktorý už v roku 1957 bol vymenovaný za člena Najvyššej rady pre emigráciu v Ríme. Krátko po tom vznikla v Ríme odbočka Slovenského ústavu Cleveland, teda Slovenský ústav Cleveland - Rím, ktorý pestoval pravidelné kontakty a stretnutia slovenských vedeckých a kultúrnych pracovníkov zo všetkých štátov Európy. Výsledky sa publikovali v odbornom časopise Slovak Studies a v osobitnej sérii vydavateľstva Series Cyrilomethodiana, ktorých hlavným organizátorom bol jezuita prof. Michal Lacko (1920 - 1982).

(Pokračovanie v budúcom čísle)